

گنجینه شهاب

آشنایی با کتابخانه بزرگ آیت الله العظمی مرعشی نجفی

روابط عمومی و امور بین الملل کتابخانه

سرآغاز

کتاب و کتابخانه سنگ زیربنای فرهنگ و تمدن اسلامی است؛ و در آیین مقدس اسلام از ارزش و اهمیت فراوانی برخوردار است. از میان پیامبران الهی، تنها معجزه پیامبر اسلام ﷺ «کتاب» است؛ و نخستین پیام آن نیز امر به خواندن (اقرأ).

در روایات نیز به علم، کتاب و نوشتن اهتمام شده است؛ تا آن جا که فراگیری آن فریضه دینی به شمار آمده و حتی پیامبر اسلام ﷺ در هنگامه ای که به مجاهدان شهادت طلب نیاز داشت، مرکب عالمان را برتر از خون شهیدان می دانست: «وَمَادُّ الْعُلَمَاءِ أَفْضَلُ مِنْ دِمَاءِ الشُّهَدَاءِ». تأکید قرآن کریم و روایات ائمه معصومین بر فراگیری دانش، از مهمترین علل و موجبات توجه مسلمانان به کتاب و کتابخانه گردید.

همچنین وصیت حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام خطاب به فرزند ارجمندشان شایسته یادآوری است: «مطالعه آثار و اخبار پیشینیان و سیر در اوضاع و احوال گذشتگان به منزله آن است که انسان در تمام مراحل زندگانی با آنان همسفر بوده و بدین وسیله می تواند نتیجه همه تجربیات و محصول تحولات چندین هزار ساله آنان را به رایگان به دست آورد. نیز از کلمات آن سرور متقیان علیه السلام است که فرمود: «الْكُتُبُ بَنَاتُ الْوُجْهِ الْعُلَمَاءِ؛ کتابها تفرجگاه دانشمندان اند.»

علما و فرزندان اسلام نیز در توصیف و تعریف کتاب و نقش اساسی آن در انتقال علم و فرهنگ، سخنان بسیاری گفته اند، که از آن میان، سخنان جاحظ در این باره چشمگیرتر است. او در مقدمه الحیوان می نویسد:

کتاب بهترین پس انداز و خزانه است؛ بهترین همنشین

و پشتوانه. معلمی آرامتر و دوستی سودمندتر و کم زیانتر از کتاب نیست. کجا دیده ای بوستانی در آستین و باغی در بغل جز کتاب.

کتاب همان است که اگر به آن بنگری، بهره ات دهد و زیانت را بگشاید و انگشتانت را در نوشتن مهارت و توانایی بخشد و واژگانت را در سخنوری شکوهمند سازد. با مطالعه یک کتاب در یک ماه می توان چندان دانش آموخت که در یک عمر از افواه رجال به دست نمی آید.

در همان سده های نخستین، بسیاری از عالمان، فقیهان، محدثان و دانشوران مسلمان به تدوین علوم اسلامی پرداختند و رساله ها، کتابها و مجموعه هایی ارزشمند در رشته های گوناگون به نگارش درآوردند؛ و از این رهگذر، هزاران کتابخانه تأسیس گردید؛ به گونه ای که در مساجد، مدارس، بیمارستانها و آرامگاههای بزرگان اسلام کتابخانه هایی پی افکنده شد، لذا تألیف کتاب و تأسیس کتابخانه ها، از آن رو که کاری بس مقدس و لازم شمرده می شد، شتاب بیشتری گرفت و در اواخر سده دوم و آغاز سده سوم هجری، با ظهور نهضت ترجمه در بغداد، مرکز حکومت عباسیان، به اوج شکوفایی خود رسید. در این دوره برخی از کتابخانه ها نه تنها دارای صدها هزار جلد کتاب بودند، بلکه به صورت یک مرکز مهم علمی و تحقیقی درآمدند که صدها دانشمند در آن جا به تدریس، تحقیق، تألیف و تصنیف اشتغال داشتند. این ندیم در الفهرست گوشه هایی از آن همه کوششهای علمی و فرهنگی را گزارش کرده و اسامی بسیاری از مترجمان، مؤلفان و کتابهایشان را نام برده و در حقیقت نخستین کتابشناسی اسلامی را نگاشته است. پس از وی نیز عالمان دیگری به فهرست کردن کتابها و کتابشناسی آثار علمی دانشمندان پرداختند.

و پژوهشگران بتوانند از آنها سود جویند.

در این نوشتار به معرفی کتابخانه بزرگ آیت الله العظمی مرعشی نجفی خواهیم پرداخت. بدیهی است که ما از بازگو نمودن تمامی خدمات و مشقات آن بزرگوار ناتوانیم. آنچه آمده است، گوشه‌هایی از آن همه رنجها و گرفتاریهایی است که برای به دست آوردن این ذخایر بی نظیر بر خود هموار ساخت و این سرمایه سترگ را در طبق اخلاص نهاد و به جامعه اسلامی تقدیم کرد تا همگان از آن بهره گیرند.

بنیانگذار کتابخانه

مؤسس و بنیانگذار این کتابخانه عظیم و بی نظیر، فقیه و مرجع تقلید شیعیان جهان، بزرگ فرهنگیان میراث اسلامی، عالم اصولی، محدث رجالی، ادیب اریب، تبارشناس برجسته، محقق و مؤرخ، حضرت آیت الله العظمی سید شهاب الدین مرعشی نجفی در صبحگاه بیستم صفر ۱۳۱۵ / ۲۱ ژوئیه ۱۸۹۷ در نجف اشرف در یک خانواده سرشناس علمی و مذهبی زاده شد.

نخست نزد پدر بزرگوارش آیت الله سید شمس الدین محمود حسینی مرعشی نجفی (متوفی ۱۳۳۸ ق)، که خود از علمای بزرگ آن زمان به شمار می آمد، و نیز شیخ مرتضی طالقانی، شیخ محمدحسین اصفهانی، حاجیه خانم بی بی شمس شرف بیگم طباطبایی، جدّه مادری خود، مقدمات علوم را بیاموخت. علم تجوید و قرائت قرآن کریم و تفسیر را از پدر خود و میرزا ابوالحسن مشکینی، شیخ محمدحسین شیرازی، سید هبه الدین شهرستانی و سید ابراهیم شافعی رفاعی بغدادی، علم انساب را نیز از پدر و سید رضا موسوی غُرفی صانع بحرانی، و برادر او، سید مهدی غُرفی، فقه و اصول را از پدر، شیخ مرتضی طالقانی، سید محمد رضا رفسنجانی، شیخ غلامعلی قمی، میرزا ابوالحسن مشکینی، سید آقا شوشتری، میرزا محمدعلی کاظمینی، شیخ عبدالحسین رشتی، میرزا آقا اصطهباناتی، شیخ موسی کرمانشاهی، شیخ نعمت الله لاریجانی و سیدعلی طباطبایی یزدی. علوم ریاضی و هیت را از شیخ عبدالکریم پوشهری، سید ابوالقاسم موسوی خوانساری، دکتر عندلیب زاده، میرزا محمود اهری، آقا محمد محلاتی، شیخ عبدالحمید دشتی، میرزا احمد منجم و سید کاظم عصار. علم طب را از پدر، محمدعلی خان مؤید الاطباء. علم رجال و درایه و حدیث را از پدر، سید ابوتراب خوانساری، میرزا محمد تهرانی، شیخ عبدالله مامقانی و میرزا ابوالهدی کرباسی. فقه و اصول استدلالی را از بزرگترین استاد اصول در نجف اشرف، شیخ ضیاء الدین عراقی، سید احمد بهبهانی، شیخ احمد کاشف الغطاء، شیخ علی اصغر ختائی تبریزی، شیخ محمد رضا مسجدشاهی. مدت سه

روند تألیف کتاب و تشکیل کتابخانه‌ها، با همه تصادمها و جنگ و ستیزهای سده‌های نخستین اسلام، هیچ‌گاه متوقف نگردید، بلکه با شتابی روز افزون تا اواخر سده ششم هجری ادامه یافت، اما از سده هفتم، با هجوم ویرانگرانه مغولان، کتابخانه‌های اسلامی - که اندکی پیش از آن نیز بر اثر حملات پی در پی صلیبیان آسیب‌هایی دیده بود - خسارتهای فراوانی دید. این صدمات جبران‌ناپذیر، بسیاری از آثار علمی و فرهنگی کتابخانه‌های پربار را از میان برد؛ به گونه‌ای که امروز فقط نامی از آنها باقی مانده است.

شناخت دقیق کتابخانه‌های کهن اسلامی، که هسته مرکزی فرهنگ و تمدن بشری و گنجینه‌ای از میراث عظیم اسلامی بوده‌اند، ما را در بازشناسی فرهنگ و تمدن اسلامی یاری می‌کند. همچنین مسلمانان را با سابقه درخشان خویش آشنا می‌نماید و راه آینده را فرا رویشان هموار می‌سازد. ملتها و اقوام دیگر نیز با پیشینه فرهنگی و تمدن غنی اسلام آشنا خواهند شد.

آیت الله العظمی مرعشی نجفی - قدس سره الشریف - که به حق بزرگترین فرهنگیان میراث اسلامی در چهار سده اخیر به شمار می‌آید، از دیر باز ضرورت این بازشناسی فرهنگی را احساس نمود و از سنین جوانی در جمع‌آوری ذخایر و میراث عظیم فرهنگی علمای اسلام لحظه‌ای درنگ را جایز ندانست. کوششهای پیگیر و گسترده ایشان زمانی آغاز شد که غارتگران بین‌المللی تلاشی همه جانبه را برای تاراج این میراث بشری آغاز کرده بودند. آیت الله مرعشی تا مدت‌ها، یک تنه در مقابل چپاولگران ایستاد و آثار ارزشمند و نسخه‌های بسیار نفیس اسلامی را از چنگ آنها بیرون آورد. همو بود که از دوران جوانی و آغاز تحصیلات عالیه، و آن گاه که طلبه‌ای جوان بود، با چشمپوشی از نیازهای ضروری، مانند خوراک و پوشاک، به جمع‌آوری ذخایر اسلامی پرداخت.

اقدامات مؤثر ایشان، برخی از عالمان و فرزندانگان اسلامی را واداشت که به جمع‌آوری میراث علمی دانشمندان همت گمارند. حاصل این تلاشها و فداکاریها، تأسیس کتابخانه‌ای بود که اکنون شهره آفاق است و یکی از بزرگترین کتابخانه‌های جهان اسلام به شمار می‌آید. فرزند ارشد ایشان، حضرت حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید محمود مرعشی نیز از نوجوانی در کنار پدر بزرگوار خود از دانش کتابشناسی و نسخه‌شناسی بهره کافی برده و اکنون یکی از برجسته‌ترین کتابشناسان و نسخه‌شناسان در ایران و جهان است. حجت الاسلام مرعشی در جمع‌آوری ذخایر این کتابخانه سهم بسزایی دارد. ایشان از دیرباز به این نکته واقف بوده‌اند که تنها گردآوری میراث اسلامی نمی‌تواند عامل حفظ و اشاعه آنها باشد، بلکه بایستی شرایطی فراهم آید تا این ذخایر به همگان شناسانده شود

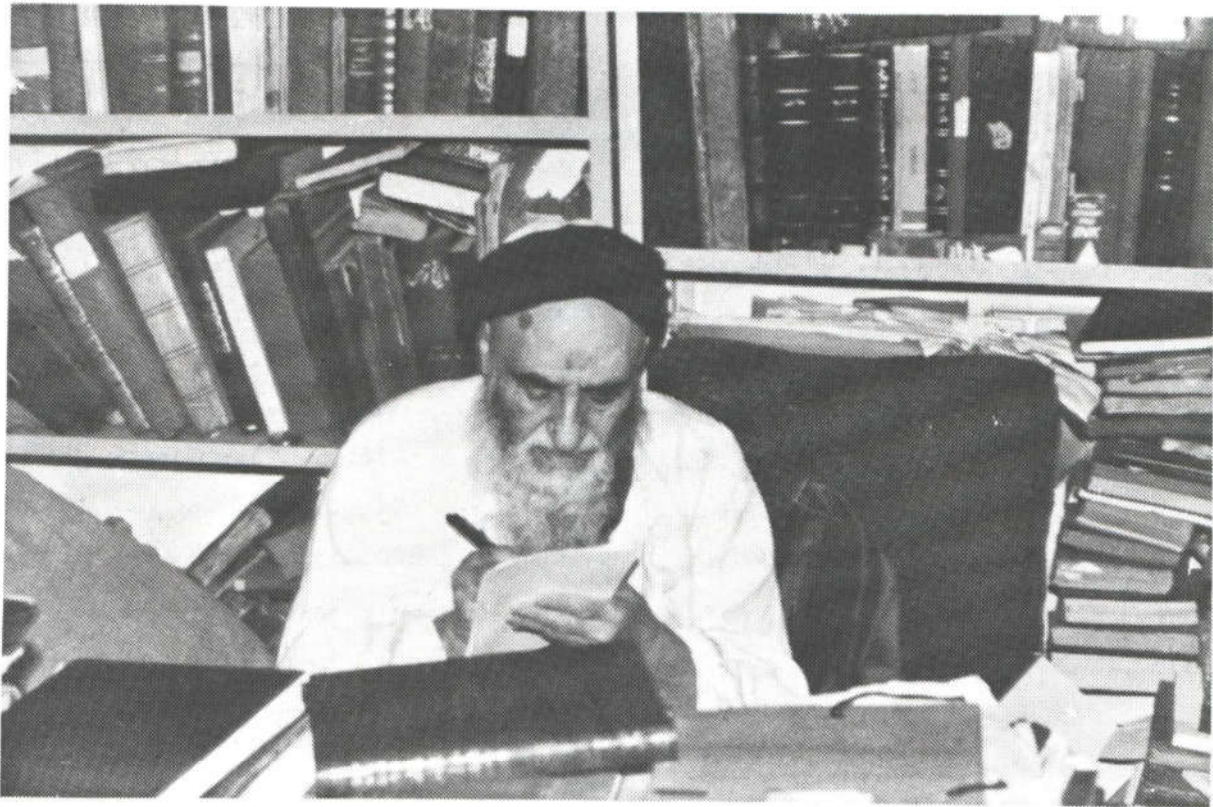
سال نیز در سامرا و کاظمین دوره تکمیلی فقه و حدیث و رجال را از سیدحسن صدر آموخت؛ و اصول را از شیخ مهدی خالصی فراگرفت و مجدداً به نجف بازگشت و علم کلام را از پدر خود و شیخ محمدجواد بلاغی و شیخ محمداسماعیل محلاتی و سید هبه الدین شهرستانی آموخت.

آیت الله مرعشی یکی از معدود علمایی است که از استادان زیادی کسب فیض کرده است. او در بسیاری از علوم سرآمد اقران خود بود. استادان ایشان در شمار برجسته ترین استادان حوزه علمیه نجف اشرف - که در آن زمان بزرگترین مرکز علمی جهان تشیع به شمار می رفت - قرار داشتند. دیری نپایید که با بهره گیری از استادان خود، به اخذ درجه اجتهاد - که بالاترین درجه علمی حوزه های علمیه است - نایل گردید.

بیشتر نیاکان ایشان عالمانی دین پژوه یا پزشکانی حاذق و یا حاکمانی صالح و با تدبیر بودند. بیش از دویست سال حکومت طبرستان آن روز (مازندران و گلستان فعلی) در دست اجداد ایشان بوده است. سید قوام الدین مرعشی، معروف به میربزرگ، سرسلسله سلاطین مرعشی طبرستان در سده هشتم هجری است که قبر شریفش در شهر آمل زیارتگاه اهل آن دیار است.

سلسله نسب ایشان با ۳۳ واسطه به حضرت امام زین العابدین علی بن الحسین (ع) می رسد. نسب سادات مرعشی از معتبرترین سلسله نسبهای سادات به شمار می آید که بیشتر در شهرهای قم، تهران، رفسنجان، دماوند، قزوین، مازندران، خوزستان و آذربایجان سکونت داشته اند.

آیت الله مرعشی چند سال پس از نیل به مقام رفیع اجتهاد، در سال ۱۳۴۲ ق / ۱۹۲۴ م به ایران سفر کرد و پس از تشریف به مشهد مقدس، به تهران رفت و در آنجا لحظه ای از تحقیق و استفاده از استادان برجسته باز نماند و از بزرگانی چون شیخ عبدالنسی نوری، شیخ حسین نجم آبادی و میرزا طاهر تنکابنی بهره گرفت. سرانجام در سال ۱۳۴۳ ق / ۱۹۲۵ م به قم رفت و به دعوت و درخواست آیت الله العظمی حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، مؤسس حوزه علمیه قم، در آنجا سکونت اختیار کرد. از همان سال به عنوان مدرس رسمی درجه اول حوزه علمیه برگزیده شد. دیری نپایید که در شمار مراجع بزرگ تقلید درآمد و میلیونها نفر از شیعیان جهان، از جمله ایران، عراق، لبنان، کویت، احساء و قطیف عربستان، امارات، بحرین، پاکستان، هند و ترکیه و بخشی از کشورهای آفریقایی، مانند زنگبار، از ایشان تقلید می کردند.



مرحوم آیت الله العظمی مرعشی نجفی

روایت حدیث گردید. تصویر بخشی از این اجازات به ضمیمه زندگینامه هر یک از صاحبان اجازه در المسلسلات فی الاجازات، به عربی، در دو جلد بزرگ - که به کوشش متولی محترم کتابخانه گردآوری شده - چاپ و منتشر گردیده است. همچنین کتاب الاجازة الکبيرة که دربرگیرنده اسامی اجازه دهندگان به معظم له با ذکر طریق روایتی هر یک از آنها می باشد از سوی این کتابخانه چاپ و منتشر گردیده. نیز ایشان هزاران اجازه روایت حدیث به طلاب و محصلان و استادان حوزه و دیگر واجدان شرایط - از سالهای ۱۳۳۹ق تا آخرین روز زندگی خود - اعطا کرده اند، که تولیت محترم کتابخانه بیشتر آنها را جمع آوری کرده است. آیت الله مرعشی را شیخ الاجازة عصر خویش نیز خوانده اند.

سجایای اخلاقی و احاطه ایشان بر علوم و فنون گوناگون، ریاضتها و مجاهدات ایشان بیرون از شمار است. در ادوار زندگی با ارباب دانش و بزرگان دینی، اسلامی و غیر اسلامی، دیدار و ملاقاتهای مهمی داشته و پیوسته دانشگاهیان و پژوهشگران به ایشان مراجعه کرده اند. برخی از شخصیتهایی که آیت الله مرعشی با آنها دیدار کرده است عبارت اند از: تاگور، شاعر و فیلسوف مشهور هندی، علامه رشید رضا مصری مؤلف تفسیر المنار، شیخ طنطاوی جوهری مصری صاحب تفسیر الجواهر، کشیش و مؤلف بزرگ انستانس کرملی در بغداد، پرفسور هانری کربن فرانسوی.

یکی از برجسته ترین خدمات فرهنگی آیت الله مرعشی نجفی، بنیاد کتابخانه بزرگی است که در جهان از شهرت و اعتبار ویژه برخوردار است. با این کار سترگ، ایشان یکی از بزرگترین انقلابهای فرهنگی تاریخ ایران و اسلام را رقم زده است. از این رو، در مجامع علمی، فرهنگی و تحقیقی جهان از وی با نام بزرگ فرهنگبان میراث اسلامی یاد می شود.

او پس از نزدیک به یک قرن کوشش در جهت اشاعه فرهنگ اسلامی و احیای تفکرات شیعی و خدمات ارزنده علمی و اجتماعی، سرانجام در روز چهارشنبه هفتم صفر ۱۴۱۱ / هفتم شهریور ۱۳۶۹ / ۲۹ آگوست ۱۹۹۰ در ۹۶ سالگی بر اثر سکت قلبی دیده از جهان فرو بست. به همین مناسبت، دولت جمهوری اسلامی ایران سه روز عزای عمومی اعلام کرد. نیز در کشورهای پاکستان و لبنان سه روز عزای عمومی اعلام گردید. پیکر مطهر آیت الله مرعشی طی مراسم باشکوهی قبل از ظهر جمعه نهم صفر / نهم شهریور با حضور میلیونی مردم ایران و مقامات بلند پایه لشکری و کشوری و مراجع عظام، مدرسین و علمای حوزه های علمیه و نیز نمایندگان سیاسی کشورهای اسلامی در ایران تشییع

آیت الله مرعشی طی ۶۷ سال تدریس در حوزه علمی قم، که در برخی روزها به ده درس بالغ می گردید، در تحکیم پایه های این حوزه نوپای علمی لحظه ای درنگ نکرد. حاصل این تلاش هزاران شاگردی است که تربیت نمود و هر کدام خود از مشاهیر و مدرسان حوزه و دانشگاه اند.

بنیاد چندین مدرسه علمی و مسجد و حسینیه و مراکز درمانی و کتابخانه در قم و دیگر شهرستانها و خارج از کشور و نیز احیا و انتشار آثار علمی دانشمندان متقدم اسلامی و تشویق و ترغیب محصلین به استفاده از آنها، از جمله خدمات ارزنده آن فقید سعید به شمار می آید.

موقعیت علمی و اطلاعات گسترده وی در علوم و فنون مختلف، از تألیفات و آثاری که بر جای گذارده آشکار می شود، از جمله کتاب ملحقات الاحقاق، به عربی، در کلام و عقاید و فضایل ائمه اطهار علیهم السلام، که در تألیف آن به بیش از پنج هزار اثر از منابع اهل سنت مراجعه شده است؛ و طی چهل سال به جمع آوری و تدوین این اثر مهم پرداخته اند؛ و تاکنون ۳۶ جلد آن به اهتمام متولی کتابخانه چاپ و منتشر گردیده است. همچنین حاشیه بر عروة الوثقی، در دو جلد؛ منهاج المؤمنین، به عربی، در فقه، در دو جلد؛ تقریرات قصاص، به عربی، در سه جلد، که یکی از شاگردان ایشان جمع آوری نموده است؛ طبقات النساءین، به عربی، که در نوع خود یکی از بی نظیر ترین آثار تألیف شده در این باره است؛ حاشیه بر کفایة الاصول، به عربی، در دو جلد؛ حاشیه بر رسائل، به عربی، در یک جلد؛ المشاهد و المزارات، به عربی، در یک جلد بزرگ؛ اعیان المرعشیین، به عربی، در یک جلد بزرگ؛ المعول فی امر المظلول، به عربی، در یک جلد؛ علماء السادات، به عربی، در یک جلد؛ مسارح الافکار یا حاشیه بر تقریرات شیخ مرتضی انصاری، به عربی، در یک جلد؛ الفوائد الرجالیة، به عربی، در یک جلد؛ کشف الارتباب، به عربی، در نسب، یک جلد؛ المنجدی فی حیاة صاحب المنجدی، به عربی، در یک جلد؛ رفع الغاشیة عن وجه الحاشیة، به عربی، در منطق، یک جلد؛ الرد علی مدعی التحریف، به عربی؛ تعلیقه بر عمدة الطالب، به عربی، در علم نسب. همچنین کتاب عظیم مشجرات آل رسول الله الاکرم ﷺ که در برگیرنده شجره سادات ایران و دیگر کشورهاست و در چند جلد تألیف شده و متأسفانه به صورت مسوده و ناقص است. سفرنامه اصفهان - شیراز - سامرا و آذربایجان به عربی. تعداد عناوین آثار علمی ایشان - با احتساب برخی که مسوده اند یا کامل نیستند - بالغ بر ۱۵۰ اثر است.

ایشان یکی از پیش کسوتان وحدت میان مذاهب اسلامی است. آیت الله مرعشی با ارتباط مکاتبه ای که با علمای بزرگ فرق اسلامی در کشورهای مختلف برقرار ساخت، موفق به اخذ بیش از ۴۵۰ اجازه

گردید. سالها قبل از رحلت ایشان، تولیت آستانه مقدسه حضرت معصومه (ع) محل دفنی برای ایشان در داخل حرم و در نزدیکی ضریح مطهر در نظر گرفته بود، لیکن حسب وصیتشان که مرقوم فرموده‌اند: «مرا در راهروی ورودی کتابخانه - زیر پای محققانی که برای مطالعه و تحقیق به این کتابخانه مراجعه می‌کنند - دفن نمایند»، در راهروی کتابخانه بزرگی که خود آن را بنیان نهاده است به خاک سپرده شد.



تشیع پیکر پاک بنیانگذار کتابخانه، ۱۳۶۹/۲/۹ ش

انگیزه، خاستگاه و اهداف

بنیانگذار این کتابخانه، از جمع‌آوری ذخایر اسلامی و تأسیس مرکزی بزرگ به منظور گردآوری و استفاده پژوهشگران از آن ذخایر، اهدافی داشتند که فهرستوار برخی از آنها را برمی‌شماریم:

۱. ایجاد یک مرکز بزرگ فرهنگی اسلامی بین‌المللی که روند توسعه و پیشبرد دستاوردهای عظیم علمی دانشمندان مسلمان را طی دوازده قرن گذشته بنمایاند.

۲. گسترش فرهنگ تحقیق و پژوهش در جامعه که ضرورت آن بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شد.

۳. آگاهی پژوهشگران از وجود منابع مکتوب گردآوری شده در یک مرکز بزرگ و آشنایی بیشتر آنان با میراث اسلامی که در علوم و فنون مختلف نگارش یافته، و نام بسیاری از آنها در منابع موجود نیامده، از طریق تدوین و انتشار فهرست آنها.

۴. گردآوری نسخه‌های خطی نفیس اسلامی و تمرکز آنها در یک مرکز بزرگ به منظور جلوگیری از تاراج این ثروت ملی که پیوسته از سوی سوداگران

بین‌المللی از کشورهای اسلامی خارج می‌شد.

۵. اولویت دادن به گردآوری نسخه‌های خطی کهن و یا نسخه‌های اصل به خطوط مؤلفان که از اعتبار و اصالت برخوردارند و تمرکز آنها در یک مرکز برای استفاده پژوهشگران.

۶. تهیه و جمع‌آوری تصویر و میکروفیلم و بایگانی از نسخه‌های خطی نفیس اسلامی که در صد سال اخیر از ایران و یا کشورهای اسلامی خارج شده و هم اکنون در کتابخانه‌های دیگر ملل قرار دارد. همچنین تمرکز آنها به منظور دستیابی پژوهشگران.

۷. تحویل این گنجینه عظیم بشری به نسلهای بعدی؛ تا از فرهنگ سرشار نیاکان خود آگاهی یابند و بتوانند در تدوین تاریخ علم از این میراث مکتوب، که تنها کلید راهیابی به آن است، استفاده نمایند.

۸. حفظ و حراست از ذخایر مکتوب اسلامی که از لایه‌لای حوادث روزگار (از جمله: آتش‌سوزی، بی‌توجهی زمامداران بی‌کفایت و علم‌ستیز به میراث مکتوب، اوج‌گیری و تشدید اختلافات مذهبی و فرقه‌ای در طول اعصار، سیل و زمین لرزه) به ما رسیده است. نیز بازسازی و ترمیم و تهیه میکروفیلم از آنها به منظور

آن شخصیت بزرگ جهان اسلام اینک در کنار کتابخانه‌ای که ثمره سالیان متمادی کوشش خستگی‌ناپذیر اوست، آرام و خاموش آرمیده است؛ و دلسوختگان خاندان عصمت و طهارت (ع) و محققان و پژوهشگران داخلی و خارجی در ستایش از خدمات آن عالم ربانی در این مکان مقدس عالی‌ترین جلوه‌های ارادت و اخلاص خود را به یک فقیه عالقدر و یک فرهنگبان بزرگ جهان اسلام ابراز می‌دارند. مرقد آن سلاله، پاک زهرا (ع) در نهایت سادگی ساخته شده است، اما روح بلند و ملکوتی آن عزیز سفر کرده، آرامش معنوی خاصی را برای هر زائری به ارمغان می‌آورد. همه روزه مشتاقان او از شهرهای دور و نزدیک به زیارت مرقدش مشرف می‌شوند.

گفتنی است که وزارت پست جمهوری اسلامی ایران، به منظور تجلیل از مقام شامخ آن نادره روزگار، یک تمبر زیبا مزین به تصویر ایشان و نمایی از ساختمان کتابخانه چاپ و منتشر کرد.

درباره زندگینامه ایشان می‌توان از کتابهای شهاب شریعت، بر سنج نور، قبسات فی حیات سیدنا الاستاذ، همچنین از وصیتنامه الهی - اخلاقی ایشان استفاده نمود.

وضعیت حقوقی و گزارش ثبتی

این کتابخانه بر اساس چندین سند رسمی، از جمله سند شماره ۶۲۳۹۳ مورخ ۱۳۴۶/۲/۱۰ و ۴۲۷۴۳ مورخ ۴۶/۵/۱۲ و ۶۳۳۹۱ مورخ ۴۶/۱۱/۹ از سوی

بنیانگذار معظم آن وقف عام گردیده و تمامی کتابها و تجهیزات و ساختمان اصلی و فرعی و وابسته به آن، اعم از منقول و غیرمنقول، جزء موقوفه است. مقررات آیین نامه و اساسنامه کتابخانه بر اساس همان شرایط و مقرراتی است که در وقفنامه های یاد شده بر آنها تأکید گردیده است.

همه کتابها و اسناد مکتوب و غیرمکتوب مهور به مهر وقفی کتابخانه است، که به صورت دایره ای، مربع مستطیل، بیضی و خط مستقیم است.

همچنین طی مصوبه ای در تاریخ ۱۳۷۶/۸/۷ در مجلس شورای اسلامی این کتابخانه در فهرست نهادهای رسمی عمومی

غیردولتی ثبت گردید. آیت الله مرعشی از نخستین روز آغاز به کار کتابخانه در سال ۱۳۴۵ ش تولیت و ریاست آن را به فرزند ارشد و وصی اش، حجت الاسلام دکتر سید محمود مرعشی، واگذار کرد. نیز به تصریح همین وقفنامه ها، تولیت کتابخانه بایستی در خاندان معظم له موروثی باشد. البته با شرایط مندرج در آن، با تقدم طبقه سابق بر لاحق.

جایگاه کتابخانه در میان کتابخانه های جهان

این کتابخانه از لحاظ تعداد و کیفیت نسخه های نفیس و کهن خطی اسلامی نخستین کتابخانه در کشور، و سومین کتابخانه در جهان اسلام به شمار می آید. همچنین نزد پژوهشگران و محققان داخلی و خارجی

پیشگیری از فرسایش بیشتر این میراث بشری.

با مقایسه نسخه های خطی موجود در کتابخانه های کشورهای اسلامی پیش از هجوم مغولان و پس از آن، به خوبی وسعت و دامنه

این خسارتها را می توان به دست آورد. قطب الدین نهروالی در الاعلام باعلام بیت الله الحرام نوشته است: در حمله مغولان به بغداد در سال ۶۵۶ هـ / ۱۲۵۸ م، که منجر به سقوط بغداد و انقراض خلافت عباسیان گردید، مغولان کتابها و تألیفات مسلمانان را - که در خزانه ها و مساجد و کتابخانه های بغداد و در مدارس، به ویژه بیت الحکمه، قرار داشت - به دجله ریختند؛ به گونه ای که بر اثر تراکم این ذخایر، پلی عظیم پدید آمد و سپاهیان مغول از روی آن عبور کردند و آب دجله نیز از مرکب این نسخه ها سیاهرنگ شد. همچنین در نیشابور - که یکی از مراکز مهم علمی اسلامی در سده پنجم

و ششم هجری به شمار می آمد - ترکمانان غز کتابخانه بزرگ مسجد عقیل و پنج کتابخانه دیگر را سوزاندند و یا به تاراج بردند.^۱

کتابخانه های مرو و هرات نیز از حملات مغولان مصون نماند و در یورش وحشیانه تمامی مراکز فرهنگی، به ویژه کتابخانه ها را آتش زدند. همچنین کتابخانه صاحب بن عباد در ری - که به گفته تاریخ نگاران حمل آن با کمتر از چهارصد شتر انجام نمی شد - در حمله سلطان محمود غزنوی به این شهر کتابهای کلامی، فلسفی، نجومی و معتزلی از این کتابخانه خارج شد و به دستور وی آنها را آتش زدند.^۲ در شهر اصفهان نیز کتابخانه نفیس مسجد جامع در اوایل سده ششم هجری به دست اسماعیلیه طعمه حریق گردید.^۳

هم اکنون در کشور ما نزدیک به نیم میلیون جلد نسخه خطی اسلامی شناسایی شده در کتابخانه های عمومی و شخصی وجود دارد، که نمونه بسیار اندکی از آن همه آثار از میان رفته است.



ساختمان قدیم کتابخانه که مرقد مطهر بنیانگذار کتابخانه در راهروی ورودی آن قرار دارد

۱. الکامل ابن اثیر، ج ۹، ص ۷۴.

۲. الحضارة الإسلامية فی القرن الرابع الهجرى، ج ۱، ص ۲۰۳-۳۲۶.

۳. الکامل ابن اثیر، ج ۸، ص ۳۰۵.

اشرف به تحصیل اشتغال داشتند شکل گرفته است. در آن روزگار ارزش و اهمیت میراث اسلامی بر همگان روشن نبود. ایشان نخست فهرستی از کتابهای ارزشمند خطی و چاپی نادر را که در مکتب کتابخانه‌ای یافت می‌شد تهیه کرد؛ به امید آن که بتواند به تدریج آنها را به دست آورد.

عدم تمکن مالی و رقیبان قدرتمندی که میراث فرهنگی اسلامی را از کشورهای اسلامی خارج می‌ساختند، دو مشکل اساسی بر سر راه ایشان بود. حتی روزی بر سر خرید یک نسخه خطی با نماینده کنسول انگلیس در عراق درگیر شد و شبی را در زندان سپری نمود. آیت‌الله مرعشی با انجام نماز و روزه استیجاری، حذف یک وعده غذای روزانه، کاستن بخشی از مخارج زندگی و کار شبانه در کارگاههای برنج کوبی - پس از فراغت از درس و بحث، و با انگیزه و عشق سرشار به جمع‌آوری میراث و ذخایر اسلامی و فائق آمدن بر مشکلات و شکنجه‌های روحی، که در مسیر این هدف مقدس قرار داشت - سرانجام به مجموعه‌ای نفیس از نسخه‌های خطی و کتابهای چاپی نایاب دست یازید.

هنگامی که ایشان طلبه بود و در نجف اشرف با شهریه‌ای اندک زندگی می‌کرد، بارها اتفاق می‌افتاد که ترجیح می‌داد با این مبلغ کم نیز کتاب بخرد. روزی هم پس از تحمّل گرسنگی چندروزه با پول ناچیزشان کتابی خریده و آن را در آغوش گرفته بودند که ناگاه بر زمین می‌افتند، لیکن همچنان کتاب را در آغوش خود می‌فشردند. گاه با گرو گذاشتن عبا و قبا و یا دیگر لباسهایشان کتاب تهیه می‌کردند. این همه، گویای اشتیاق زایدالوصف آن بزرگوار به تهیه کتب

پیشینیان و مطالعه و پژوهش و سپس به یادگار گذاشتن آنها برای دیگر طالبان علم است.

بامهاجرت ایشان از عراق به ایران در سال ۱۳۴۲ق، مجموعه‌های فراهم شده نیز به ایران انتقال یافت و در منزل شخصی خویش به نگهداری از آنها پرداخت؛ و به جمع‌آوری دیگر نسخه‌های نفیس همت گمارد. در همان دوران استادان مشهور دانشگاه، همچون: آیت‌الله مشکوة بیرجندی، عباس اقبال آشتیانی، جلال‌الدین همائی، بدیع‌الزمان فروزانفر، محمود شهابی، عباس زریاب‌خوئی، مدرّس رضوی، حسین کریمان و محمدتقی دانش‌پژوه به قم می‌آمدند و از نسخه‌های نفیس موجود در منزل ایشان - که در هیچ کتابخانه‌ای یافت نمی‌شد - بهره می‌گرفتند. شیخ آقا بزرگ تهرانی در تألیف

دادن دو حجره در مدرسه مرعشیه خیابان ارم، که روبه‌روی کتابخانه فعلی قرار دارد، برای کتابخانه مدرسه، و سپس خریداری چند زمین و خانه قدیمی، که محل فعلی کتابخانه را تشکیل می‌دهد، این مؤسسه عام‌المنفعه عظیم را به تدریج توسعه داده تا به امروز که یکی از بزرگترین کتابخانه‌های اسلامی است. من جداً از ایشان که برای ابقا و اداره و توسعه روزافزون آن از هیچ کوششی فروگذاری نکرده و نمی‌کند و همواره تمام اوقات خود، چه روزها و چه شبها، و با مسافرتها متعدّد و تحمّل رنج و زحمت صرف در آن می‌نماید تشکر و قدردانی می‌کنم؛ و در حقیقت بایستی گفت که بانی و مؤسس اولی آن شخص ایشان است....



مراسم افتتاح مرحله دوم کتابخانه در مدرسه مرعشیه، در سال ۱۳۴۴ش

و در ادامه چنین نوشته‌اند:

خوب است آنهایی که تاکنون ندیده‌اند، از نزدیک ملاحظه نمایند و ببینند که چه خون‌دل‌هایی ایشان و حقیر برای جمع‌آوری این مقدار کتاب خورده‌ایم؛ باشد تا دعای صاحبان آن موجب توفیق بیشتر ایشان گردد....

مراحل شکل‌گیری کتابخانه

مرحله نخست

هسته اولیه این کتابخانه هنگامی که مؤسس بزرگوار کتابخانه در نجف

الذریعہ، از کتابخانہ معظم لہ بیشترین بهره را برده و در جای جای این اثر گرانسنگ از ایشان یاد می‌کند. جمع‌آوری تدریجی کتابها و استقرار آنها در چند اتاق در منزل، ایشان را با ضیق مکان مواجه ساخت. از این رو، نخست ۲۷۸ نسخه خطی نفیس را، که بیشتر به فارسی بودند، به کتابخانہ دانشکدہ معقول و منقول دانشگاه تهران اهدا نمود، که در مقدمہ جلد اول فهرست نسخه‌های خطی آن کتابخانه بدان اشاره شده است. سپس شمار بسیاری از نسخه‌های خطی و چاپی دیگر خود را به کتابخانه‌های آستان قدس رضوی در مشهد مقدس، آستانہ حضرت معصومہ علیہا السلام در قم، آستانہ حضرت شاه‌چراغ در شیراز، آستانہ حضرت عبدالعظیم در شهر ری و مدرسہ فیضیہ در قم ہدیہ کردند، کہ مجموعاً بہ ہزاران جلد می‌رسد.

كتاب حجة الإسلام في شرح تنبيه الأحكام للإمام المولى محمد
طاهر بن محمد بن الشيرازي شيخ الإسلام ببلدة قم المصنف
من مؤلفات مولانا العلامة المجلسي زقنا الله شفاعة
في المحشر وقد شرتب النسخة باحبة صوم
عن قبل المحرم عبدالله البخاري حرمه الله
شهر المحرم الحرام العشر الحفي

۱۳۴۱

۱۲ اترتہ باجریہ زمانہ ہمارے ان کے
جسٹس اور ان کے ان کے ان کے ان کے
وہ العبد المذنب العبد المذنب العبد المذنب
۱۳ ۴۰

سید
ہستیہ لاجپت سنگھ صاحب
بانیہ رانا اکبیر علی احمد
انجمن
۱۳۴۰

۱۳۴۱
 ۱۳۴۱

بنکای الکنف لیا لہ الرحمہ من السنۃ فی غایۃ
 النفاۃ مرقۃ علی الحق الدوائی وغیرہ شہرتا باجرہ
 صوم شہری نیاۃ عنہا حریم الملیح علی البغداد النخی العطار
 رحمہ اللہ فکلمہ حق علی جزاء جہدہ لولہ ولیم الخباء
 طیارا وحشرہ ضحین حسن الی ذریۃ حررہ
 العبد المستکین سوا الی الرحمن العشر النخی
 مسجودہ سہلۃ مختلفا صائنا حشرہ
 اللہ مع احبابہ البرہ ۱۳۴۱

کتاب کشف اللغات والاصطلاحات
للعلماء الشيخ عبد الرحيم بن احمد الازد البهار الخفيف السمر بسور
الفه باستدعاء، وذلك في العدة سنة ١٣٤٢ هـ في شهر ربيع
عبد الفراغ منه تقليد شهر ربيع باجرة سنتين في العدة نيابة
عنه المحرم الهجري بعد الزوال الطراني مبلغ عشرين روبية بريطانية
وفقي الله لا اله الا هو وكان في العدة في العدة سنة ١٣٤٢ هـ في
العدد ١٣٤٢ في شهر ربيع وانا الكاتب كاتبة
الاحرف في طر الجوع فاني اتا من في حيدر اقاوت به
من عشرين سنة في شهر ربيع الهجري في شهر ربيع
الهجري ١٣٤٢ بدسة القوام
من مدارس مشهد حيدر امير المؤمنين رضى
الله

مرحله دوم

آیت‌الله مرعشی پس از تأسیس یکی از چهار مدرسه علمی بزرگ در قم، به نام مدرسه مرعشیه، در سال ۱۳۸۵ ق / ۱۹۶۵ م نخست کتابخانه کوچکی در دو اتاق مدرسه مزبور پی افکند. آن‌گاه در سوم شعبان همان سال، مطابق ۱۳۴۴ خورشیدی، با انتقال مجموعه‌ای از کتابهای چاپی و بخشی از نسخه‌های خطی به طبقه سوم مدرسه مرعشیه - با حضور معظم له و بسیاری از علما و مدرسان حوزه علمیه قم - کتابخانه جدید گشایش یافت.

مرحله سوم

استقبال روزافزون پژوهشگران و محققان، این کتابخانه را با کمبود جدی فضا مواجه ساخت. سرانجام چهار سال بعد، زمینی به مساحت هزار مترمربع، رو به روی مدرسه مرعشیه - که کتابخانه در طبقه سوم آن قرار داشت - خریداری گردید. در سال ۱۳۹۰ ق / ۱۹۷۰ م به دست مبارک آیت‌الله مرعشی کلنگ بنای کتابخانه‌ای بزرگ بر زمین زده شد. آن‌گاه در پانزدهم شعبان ۱۳۹۴ / دوازدهم شهریور ۱۳۵۳ / سوم سپتامبر ۱۹۷۴ به نام کتابخانه عمومی آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره) با بیش از شانزده هزار جلد کتاب خطی و چاپی و با حضور تعداد بسیاری از استادان و محققان و طلاب حوزه علمیه

قم افتتاح گردید. هجوم علاقه‌مندان و مشتاقان استفاده از ذخایر آن کتابخانه دیگر بار مسئولان را بر آن داشت تا در سال ۱۳۵۸ ش / ۱۹۷۹ م پانصد مترمربع دیگر از زمینهای سمت غربی کتابخانه را



گزارش متولی و رئیس کتابخانه در باره طرح ساختمان جدید آن. ۱۳۶۹/۴/۲۲ ش

خریداری کنند و به آن ضمیمه نمایند. به این ترتیب، مجموع زیربنای کتابخانه در پنج طبقه بالغ بر ۴۵۰۰ مترمربع گردید.

مرحله چهارم

استقبال بی‌نظیر حوزویان و دانشگاهیان بار دیگر کتابخانه را با کمبود فضا روبه‌رو کرد. به همین دلیل، حضرت امام خمینی (ره) طی حکمی در تاریخ ۱۳۶۷/۱۲/۲۴ دولت وقت را موظف نمودند که سریعاً کتابخانه را گسترش دهند. در پی این حکم، ساختمان قدیمی شرکت بیمه ایران از سوی دولت به کتابخانه اهدا شد و تولید کتابخانه نیز تعدادی از خانه‌های پیرامون کتابخانه را خریداری کرد؛ و در مجموع، غیر از

ساختمان قدیمی کتابخانه، زمین آن بالغ بر ۲۴۰۰ متر گردید. سپس بررسی و مطالعات لازم برای آماده‌سازی نقشه‌های اجرایی ساختمان جدید آغاز گشت. بدین منظور، کارشناسان ایرانی در طول یک سال



بنیانگذار کتابخانه هنگام زدن کلنگ ساختمان جدید کتابخانه. ۱۳۶۹/۴/۲۲ ش

واندی با سفر به کشورهای مختلف جهان، از ساختمان کتابخانه‌های مهم آنها بازدید کردند و پس از بررسی، طرح‌هایی آماده و آنگاه طی مراسمی (۲۰ ذی‌حجه ۱۴۱۰ / ۲۲ تیر ۱۳۶۹ / ۱۳ ژوئیه ۱۹۹۰) در پی گزارش مشروح تولیت کتابخانه مرحوم آیت الله مرعشی نجفی (ره) نخستین کلنگ ساختمان جدید را به زمین زدند. در این مراسم، تنی چند از شخصیت‌های برجسته مذهبی، سیاسی، علمی و فرهنگی حضور داشتند. متأسفانه معظم له ۴۷ روز بعد روی در تقاب خاک کشید و پایان کار ساختمان جدید را مشاهده نکرد. به جز مرحله نخست، همه مراحل بعدی با پیگیری و کوشش جدی متولی کتابخانه به انجام رسیده است.



گنجینه بی‌مانند نسخه‌های خطی کتابخانه

واحدهای کتابخانه

این کتابخانه، که یک مرکز بزرگ فرهنگی بین‌المللی در جهان است، برای تحقق بخشیدن به اهداف والای بنیانگذار بزرگوار آن، از مراکز واحدها و بخش‌های مختلفی تشکیل شده است، که زیر نظر مستقیم تولیت و ریاست کتابخانه انجام وظیفه می‌نمایند. اینک هریک از واحدها را به شرح زیر بر می‌شماریم:

۱. حوزه متولی و ریاست

مشکل از دفتر کار و اتاقهای ملاقات متولی، دفتر معاون متولی، دفتر

مسئول واحد خواهران، مسئول دفتر متولی. در حال حاضر معاونت و مسئولیت واحد خواهران بر عهده سرکار خانم مرعشی، همسر محترمه متولی کتابخانه است.

متولی کتابخانه بالاترین مقام و مسئول کلیه امور است. همان‌گونه که یادآور شدیم، بنابر اسناد رسمی موجود از سال ۱۳۴۵ ش هجرت الاسلام دکتر سید محمود مرعشی، فرزند ارشد و وصی بنیانگذار کتابخانه، تولیت و ریاست کتابخانه را بر عهده دارند.

۱. امور موقوفات وابسته به کتابخانه: تعدادی ساختمان مسکونی و تجاری در قم و تهران و اصفهان سالها قبل از سوی افراد نیکوکار وقف این کتابخانه گردیده است. متأسفانه به علت قدمت آنها، که نیاز به تعمیرات اساسی دارند، سوددهی چندانی ندارند و دریافتیها در هر سال مبلغ قابل توجهی نخواهد بود. در نظر است به یاری خداوند برای احیای آنها تدابیری اندیشیده شود تا دقیقاً به نظریات واقفان آنها عمل گردد.

۲. روابط عمومی و امور بین الملل: این بخش دارای مسئولیتهایی بدین شرح است: ۱. مسئولیت هماهنگی و برنامه‌ریزی میهمانان و بازدیدکنندگان داخلی و خارجی و نیز تهیه و تنظیم اخبار کتابخانه و ارائه آن به رسانه‌های گروهی برای آگاهی عموم؛ ۲. ایجاد روابط با مراکز فرهنگی؛ ۳. هماهنگی لازم برای مصاحبه و سخنرانیهای متولی کتابخانه؛ ۴. تبلیغات مراسم سالگرد ارتحال بنیانگذار کتابخانه؛ ۵. تدارک برگزاری همایشها و نمایشگاههای ویژه که کتابخانه برگزار می‌نماید؛ ۶. تبلیغات کتابخانه در رسانه‌ها؛ ۷. برگزاری اردوهای مختلف علمی و فرهنگی کارکنان کتابخانه؛ ۸. برگزاری مسابقات معارف، حفظ قرآن و حدیث و انتخاب کارمند برتر؛ ۹. نظرسنجی از مراجعان و کارکنان و انجام مشاوره‌های فرهنگی و پاسخگویی به آنها؛ ۱۰. تنظیم عملکرد و آمار نامه‌های ماهانه و سالانه کتابخانه؛ ۱۱. تهیه و تنظیم بروشورهای مختلف از بیانات و سخنان مؤسس بزرگوار کتابخانه؛ ۱۲. تنظیم و ارائه گزارش سفرهای علمی متولی کتابخانه، و به‌طور کلی اخبار مربوط به کتابخانه، به رسانه‌ها. همچنین هماهنگی در روز و تنظیم ساعات بازدیدکنندگان از کتابخانه و آگاه نمودن مسئول تشریفات از ساعات بازدید میهمانان.

۳. تشریفات و استقبال: وظایف این بخش عبارت اند از: استقبال از میهمانان و بازدیدکنندگان داخلی و خارجی کتابخانه؛ ارائه توضیحات لازم به میهمانان درباره واحدهای کتابخانه؛ پذیرایی و تقدیم هدایا به میهمانان بر حسب مقام و موقعیت هر کدام؛ تهیه و تنظیم فهرست بازدیدکنندگان و نشانی و مشخصات آنان و متقابلاً ارائه مشخصات کتابخانه به آنان؛ درخواست از میهمانان به منظور ثبت نظریات و دیدگاههای خود درباره کتابخانه در دفتر یادبود؛ تهیه گزارش مربوط به بازدیدکنندگان و تحویل آن به دفتر متولی برای درج در فصلنامه میراث شهاب؛ پذیرایی از میهمانان بازدیدکننده و فراهم کردن مقدمات اقامت میهمانان خارجی در مهمانسرای کتابخانه یا هتلها.

یادآوری می شود کتابخانه بیشترین روزها پذیرای بسیاری از میهمانان داخلی و نیز شخصیت های برجسته خارجی است. تاکنون هزاران نفر از مشاهیر دانشمندان و سیاستمداران و پژوهشگران نامدار کشورهای مختلف جهان از این کتابخانه بازدید نموده اند. نام بیشترین آنها در دفتر یادبود کتابخانه آمده است و در آن هریک پس از بازدید از مجموعه، دیدگاه های خود را کتباً در آن ثبت نموده اند. این دفتر گواه بر عظمت مجموعه و شخصیت بی نظیر آیت الله العظمی مرعشی نجفی است که ایشان را در مراکز فرهنگی جهان از شهرت و اعتبار والایی برخوردار ساخته است. نمی توان مسؤولان کتابخانه ای بزرگ یا دانشگاه معتبری را در جهان یافت که با نام کتابخانه آیت الله مرعشی آشنا نباشد. به گفته متولی محترم کتابخانه که در همایش های بین المللی حضور می یابند آن قدر نام کتابخانه مرعشی شهره آفاق است که بدون استثناء شرکت کنندگان در همایش ها با نام ایشان و کتابخانه آشنایی کامل دارند.

۴. دبیرخانه: مسئولیت کلیه مکاتبات کتابخانه، اعم از داخلی و خارجی، که پیش نویسه های آن باید به تأیید متولی کتابخانه برسد؛ همچنین تایپ مقاله ها، قراردادها، تفاهم نامه ها، فرمهای داخلی کتابخانه، بایگانی سوابق مکاتبات، ارائه نشانی و مشخصات افراد یا مؤسسات داخلی و خارجی به واحد مراسلات پستی در مورد کتابهای اهدایی کتابخانه بر عهده این واحد است. یادآور می شود که در حال حاضر این کتابخانه با بیش از چهارصد مرکز فرهنگی و کتابخانه های خارج از کشور ارتباط دارد و با تعدادی از آنها تفاهم نامه و یا قرارداد مبادله میکروفیلم و تصویر و یا نشریات منعقد ساخته، که مشخصات و سوابق تمامی آنها در بایگانی دبیرخانه موجود است.

۵. واحد خواهران: این واحد به منظور دستیابی خواهران پژوهشگر به منابع علمی و ذخایر موجود کتابخانه تشکیل شده است؛ و روزهای جمعه و شنبه کتابخانه به خواهران اختصاص دارد و کارکنان آن نیز از میان خواهران انتخاب شده اند. ضمناً محققان

و پژوهشگران خواهر که دوره های کارشناسی ارشد و دکترا را می گذرانند، می توانند غیر از جمعه و شنبه نیز با هماهنگی قبلی با دفتر متولی از منابع مورد نیاز خود بهره گیرند.

۶. مراسلات: نشانی و مشخصات افراد و مراکزی که از سوی کتابخانه برای آنها کتاب ارسال می گردد، به وسیله این بخش از دبیرخانه دریافت می شود. تهیه کتاب و بسته بندی و ارسال آن از طریق پست و یا دستی و ارائه قبوض پستی به امور مالی، و به طور کلی کلیه امور پستی اعم از نامه و محمولات دیگر، بر عهده این بخش است. تولید کتابخانه باید کتابهای ارسالی به کتابخانه ها را انتخاب نماید.

۲. مرکز خدمات همگانی

این واحد پاسخگوی مراجعان، اعم از عادی و متخصص، و پژوهشگران خواهر و برادر است. بخشهای این مرکز به ترتیب عبارت اند از:

۱. تالار بزرگ ابن سینا: این تالار برای استفاده عموم است و ۲۲۰۰ مترمربع مساحت دارد؛ و دارای ۷۵۰ صندلی با میزهای چهار و شش نفره است که متقاضیان هنگام ورود به کتابخانه نخست به مرکز رایانه راهنمایی می شوند و مسئولان مربوطه محل استقرار کتاب متقاضی را مشخص می کنند. آن گاه مراجعه کننده در جایگاه انتظار، که دارای صندلیهای متعدد است، قرار می گیرد و پس از چند دقیقه کتاب مورد درخواست را از گنجینه کتابهای چاپی به وسیله کتابرسانهای برقی به محل کتابرسانی منتقل و به او تحویل می دهند. سپس مراجعه کننده وارد تالار می شود و از کتاب مورد نظر استفاده می کند. این گونه متقاضیان باید دارای کارت عضویت باشند. در حال حاضر، به طور متوسط دو هزار نفر در دو نوبت، صبح و عصر، از این تالار استفاده می کنند. اعضای ثابت کتابخانه با احتساب خواهران بالغ بر چهل هزار نفر است؛ و چنانچه ثبت نام متوقف نشود، تعداد متقاضیان بالغ بر صد هزار نفرند، زیرا در این کتابخانه غیر از ذخایر مکتوب، کتابهای چاپی بسیار نایاب و کهن و نفیس وجود دارد که در هیچ یک از کتابخانه های داخل کشور وجود ندارد. البته تعداد مذکور غیر از پژوهشگرانی است که در تالار شیخ طوسی یا تالار محققان به پژوهش اشتغال دارند.

۲. تالار ویژه کتب حوزوی: در این تالار طلاب حوزه علمیه بدون کارت عضویت و با ارائه هرگونه کارت شناسایی دیگر می توانند از کتابهای موجود در آن استفاده نمایند.

۳. تالار خواجه نصیرالدین طوسی: این تالار با ظرفیت دویست صندلی به برگزاری همایشها و اجتماعات گوناگون، به ویژه همایشهای تخصصی کتابداری، کتاب پژوهی، کتابشناسی

و نسخه شناسی اختصاص یافته است.

۴. تالار شیخ مفید: این تالار ویژه نشست‌ها و کنفرانس‌های مختلفی است که کتابخانه برگزار می‌نماید.

۵. فروشگاه کتاب: در این فروشگاه نشریات کتابخانه و سایر نشریات و کتب مؤسسه‌های گوناگون برای فروش به متقاضیان عرضه می‌شود.

و اصول، کلام و عقاید، منطق و فلسفه، عرفان و تصوف، حدیث، تفسیر و علوم قرآن، ادبیات، اخلاق، طبیعیات، تراجم و رجال و درایه، انساب، علوم غریبه و اعداد، فیزیک، شیمی، ریاضی، جغرافی، هیئت و نجوم، طب، موسیقی.

در میان این ذخایر نسخه‌های منحصر به فرد بسیاری به خطوط مؤلفان مشهور اسلامی و یا با اجازات آنان مزین است؛ مانند دستخط

شیخ طوسی، محمد بن بندار، ابوالفضل راوندی فرزندی قطب راوندی، علامه حلی، محقق حلی، سید حیدر آملی، عبدالرحمن بن العتایی ابن فهد حلی، فخرالمحققین، صفدی، مولی عبدالله شوشتری، محقق کرکی، شیخ حسین والد شیخ بهاء الدین عاملی، ملاصدرا، سید نعمت الله جزایری، میرداماد، قاضی نورالله مرعشی شوشتری شهید، فیض کاشانی، مولی محمد علم الهدی کاشانی، شیخ حرّ عاملی، شیخ بهاء الدین عاملی، مجلسی اول و دوم، سید علی خان مدنی، کاتب چلبی و از متأخران: نراقی‌ها، میرزای قمی، صاحب جواهر، شیخ انصاری و شیخ فضل الله نوری شهید، و نیز



بنیانگذار کتابخانه در گنجینه نسخه‌های خطی کتابخانه

نسخه‌های نفیس دیگری به خطوط خوشنویسان از جمله: علی بن هلال مشهور به ابن بواب از سده ۴ق؛ عبدالله صیرفی از شاگردان

۳. مرکز منابع و خدمات ویژه (کانون پژوهش)

این مرکز از بخش‌های اصلی کتابخانه تشکیل شده و دارای واحدهایی به شرح زیر است:

۱. گنجینه نسخه‌های خطی: در حال حاضر تعداد نسخه‌های خطی کتابخانه شصت هزار عنوان، مشتمل بر بیش از ۳۱۰۰۰ مجلد است، که ۶۵ درصد آن به عربی و بقیه به فارسی و اندکی ترکی، اردو، تاتاری، حبشی، پهلوی و لاتین است. این تعداد نسخه خطی هیچ‌گاه ثابت نیست و به طور متوسط هر سال بیش از ۷۵۰ تا ۱۰۰۰ نسخه خطی نفیس گزینش شده خریداری و یا اهدایی به این گنجینه افزوده می‌شود. این نسخه‌ها در موضوعات مختلفی است؛ از جمله: فقه



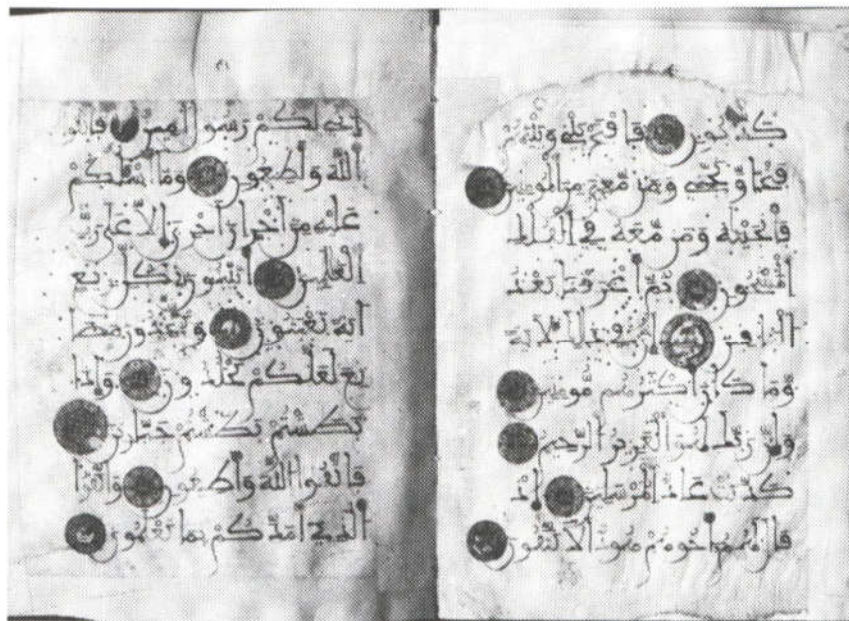
دو صفحه از قرآن کریم، به خط کوفی، از سده سوم قمری

مشهور به آقاجان پرتو، محمد صادق تویسرکانی، عبدالحسین بن محمد خراسانی، محمدحسن نجم آبادی، اسماعیل منشی ابن ملا محمود، فتحعلی بن غلامعلی، و برخی دیگر از خوشنویسان اوائل سده ۱۴ق؛ همچنین نسخه های نفیس دیگری وجود دارد که دارای نگاره یا میناتورهای زیبا، از استادان برجسته می باشد و مربوط به سده های ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ق است.

کهنترین نسخه بدون تاریخ این گنجینه در حال حاضر برگهایی از قرآن کریم به خط کوفی از اواخر سده دوم و سوم هجری است و نیز قدیمی ترین نسخه های تاریخ دار دو جزء از قرآن کریم به خط کوفی علی بن هلال، مشهور به ابن بواب، است که در بغداد به سال ۳۹۲ ق / ۱۰۰۲ م کتابت نموده. همچنین دو جلد تفسیر التبیان شیخ طوسی که بر خود او خوانده شده مورخ ۴۵۵ ق / ۱۰۷۶ م، نهج البلاغه شریف رضی مورخ سال ۴۶۹ ق اصیلترین و کهنترین نسخه موجود در جهان. اعراب القرآن فراء مورخ سال ۴۴۶ ق / ۱۰۵۴ م.

تعدادی نسخه نفیس و کهن دیگر مربوط به ادیان و مذاهب مختلف نیز وجود دارد، که در نوع خود از نفاست و یژه برخوردارند؛ از جمله: دعا هایی از انجیل به خط لاتین در قطع بسیار بزرگ که در

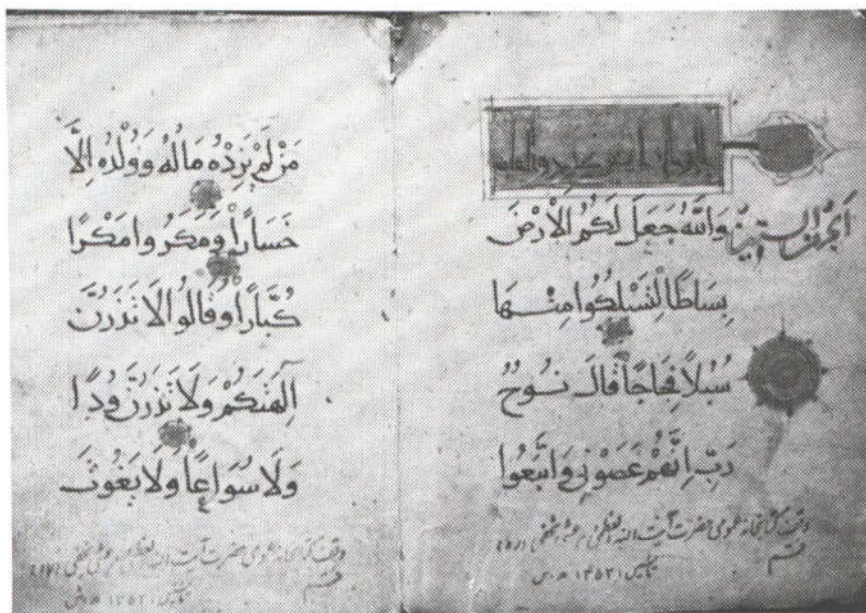
یا قوت مستعصمی، سده ۸ ق؛ حسین بن محمد شیرازی، اواخر سده ۷ق؛ عبدالله اصفهانی، نیمه دوم سده ۹ ق؛ شاه محمود کاتب نیشابوری و شاه بابا اصفهانی و ابراهیم کشمیری و ابوالبرکات حکیم، از سده ۱۰ق؛ محمدحسین بن محمد تقی اصفهانی، فتح الله اصفهانی، محمد جعفر لاهیجی، محمد مظفر بن محمد حکیم، سلطان محمد بن



دو صفحه از قرآن کریم بر روی پوست، به خط مغربی، از سده چهارم قمری

نورالدین، کمال الدین کرمانی، میر عماد حسنی، خواجه اختیار، مقصود علی شیرازی، محمد طاهر میرشکار، لطف الله سمنانی محمد صادق بن محمد حسین تبریزی، راغب مصطفی، محمدحسن

قشقائی و عبدالکریم اصفهانی، سده ۱۱ق؛ احمد نیریزی و نورالدین محمد عاملی، سده ۱۲ق؛ زین العابدین اشرف الکتاب اصفهانی، علی عسگر ارسنجانی، محمد تقی بن محمد علی رشیدا کاتب السلطان محمد شفیع تبریزی، سید محمد بقاء اصفهانی، زین العابدین محلاتی، ابوالقاسم بن محمد یوسف اصفهانی، احمد بن محمد مهدی اصفهانی، احمد بن محمد تبریزی، عبدالله بن سلطان محمد مراغی، زین العابدین همدانی، محمد بن علی محمد تبریزی، محمد خلیل بن محمد صادق اصفهانی، حاجی جعفر قزوینی، ابوطالب اصفهانی، و بسیاری دیگر از سده ۱۳ق؛ میزا علی رضا



دو صفحه از قرآن کریم، به خط نسخ آمیخته به کوفی، از سده پنجم قمری

وظیفه حفظ و حراست از نسخه‌های دستنویس را بر عهده دارد و اگر نسخه‌ای به مرمت و بازسازی یا تحقیق یا فهرست‌نگاری یا میکروفیلم نیاز دارد، باید قبل از انجام کار موافقت کتبی متولی را به

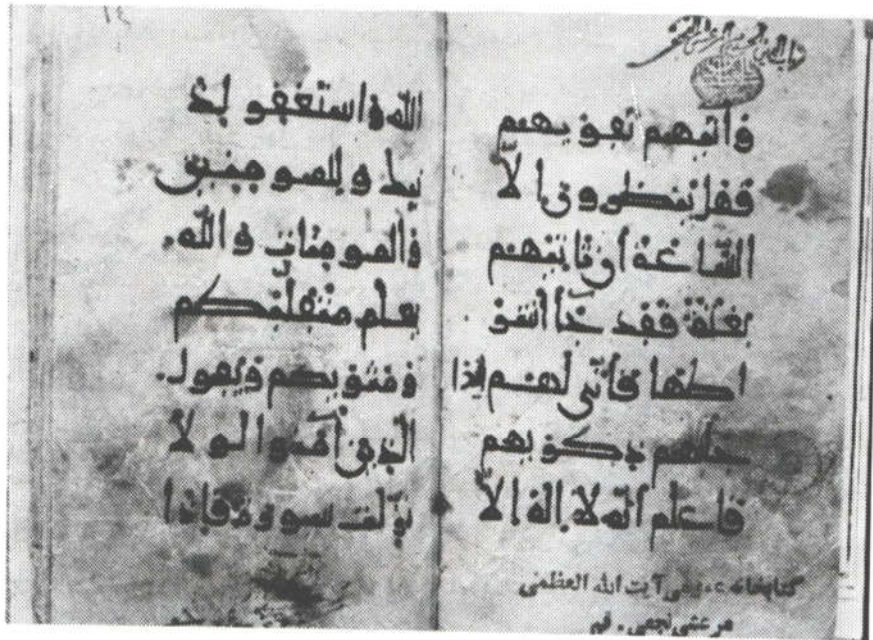
هفت سده قبل بر روی پوست نوشته شده و نیز نسخه‌های دیگر بر روی پوست به خط حبشی از چند سده قبل و همچنین نسخه‌هایی از اوستا به خط پهلوی.

نسخه‌های فراوان بسیار کهن و نفیس دیگری در این گنجینه وجود دارد که در سده‌های ششم هجری به بعد کتابت شده و تعداد بی‌شماری از آنها نسخه اصل و تاکنون به چاپ نرسیده است. این گنجینه مهمترین و بزرگترین بخش کتابخانه است که آن را از دیگر کتابخانه‌ها متمایز ساخته و شهرت و اعتبار و جایگاه ویژه‌ای دارد. از لحاظ دما و رطوبت، این گنجینه دارای تجهیزات بسیار پیشرفته است که هوای آن را در هر فصل از سال یکسان و به میزان ۱۸ تا ۲۴ درجه سانتیگراد و نیز رطوبت نسبی آن را ۴۵ درصد با تغییر ۳۰ درصد تنظیم می‌سازد.

ضمناً درهای این گنجینه از فولاد مخصوص ساخته شده و دارای آلیاژ خاصی

است که در صورت انفجار و یا آتش‌سوزی به هیچ وجه صدمه نخواهد دید. همچنین مجهز به تایمرهای پیشرفته ویژه می‌باشند که در هنگام تعطیلی کتابخانه قابل گشایش نیستند.

از فهرست نسخه‌های خطی موجود در این گنجینه تاکنون تعداد سی جلد شامل ۱۲۲۰۰ نسخه خطی چاپ و منتشر گردیده است؛ و بقیه، که بالغ بر شصت مجلد است، به وسیله گروه فهرست‌نگاران به سرپرستی متولی کتابخانه به تدریج چاپ و منتشر می‌گردد. کارکنان این بخش از زمره افرادی هستند که در این زمینه‌ها خبره‌اند و مراجعان را در بازیابی این منابع و شیوه استفاده از آنها یاری می‌دهند. مسئول گنجینه نیز



دو صفحه از قرآن کریم، به خط کوفی، از سده چهارم قمری

دست آورده و آن‌گاه اقدام نماید. البته در پایان وقت اداری هر روز نسخه‌ها را باید به گنجینه برگرداند. تماس و همکاری تنگاتنگ این بخش با سایر مراکز و واحدهای کتابخانه برقرار است، زیرا ذخایر موجود در این گنجینه بدون تردید از منابع دست اول پژوهشهای اسلامی است.

چگونگی جمع آوری:

نحوه جمع آوری نسخه‌های خطی این کتابخانه چنین است:

۱. بخشی از نسخه‌ها مجموعه‌ای است که از پدر بزرگوار مؤسس و بنیانگذار کتابخانه در نجف اشرف به ایشان به ارث رسیده است و تعداد آنها چندان قابل مقایسه با آمار فعلی نیست؛ ۲. بخشی را



خط شیخ طوسی در آغاز نسخه‌ای از تفسیر تبیان، در سال ۲۵۵ قمری

میان آنها ۴۰ جلد بحارالانوار نسخه اصل به خط مجلسی موجود است، بخشی از کتابخانه مرحوم میرزای قمی صاحب قوانین و دامادش میرزا ابوطالب، بخشی از کتب مرحوم محدث قمی صاحب مفاتیح الجنان و برخی دیگر که معرفی همگی آنها در این گزارش میسر نیست.

۲. گنجینه نسخه‌های عکسی (تصویری): مشتمل بر بیش از چهار هزار مجلد که از نسخه‌های خطی نفیس موجود در کتابخانه‌های خارجی، و اندکی از کتابخانه‌های داخلی، تهیه شده است. تاکنون دو مجلد از فهرست نسخه‌های عکسی این گنجینه شامل هزار نسخه عکسی چاپ و منتشر گردیده است.

۳. گنجینه میکروفیلم و میکروفیش: از دو بخش تشکیل شده است: نخستین بخش میکروفیلم‌هایی است که از بیش از چهار هزار نسخه خطی نفیس موجود در کتابخانه‌های بزرگ خارج و اندکی از داخل کشور تهیه شده؛ و بخش دیگر نسخه‌های خطی نفیس موجود در گنجینه این کتابخانه است، که تا امروز تعداد آنها ۱۲۲۰۰ است. این آمار با ارائه فهرست نسخه‌های خطی در هر سال افزایش می‌یابد. گفتنی است که مجموعه عظیمی از میکروفیش‌های فهرست کتب چاپ شده در جهان به زبانهای مختلف وجود دارد که فهرست نخستین کتابهای چاپ شده تا پایان سال ۱۹۹۵م را شامل و بالغ بر پنجاه میلیون عنوان کتاب به زبانهای مختلف جهان است.

۴. گنجینه اسناد مکتوب: در این گنجینه بیش از صد هزار سند دستنویس از پنج سده قبل تاکنون وجود دارد که شامل احکام شاهان و امیران و حاکمان، اجازات حدیث به خطوط علمای بزرگ، عقدنامه‌ها، اسناد تملیکی و غیر آنهاست. نیز نامه‌هایی به خطوط علما و مراجع بزرگ، از جمله دهها نامه از حضرت امام خمینی (ره) و دیگر رهبران مذهبی جهان اسلام، در میان آنها موجود است که از سالهای ۱۳۳۸ ق تا زمان حیات مؤسس و بنیانگذار کتابخانه به ایشان نوشته‌اند. ان شاء الله در آینده نمایه‌سازی و فهرست خواهد شد.

۵. نمایشگاه دایمی نمونه‌هایی از نسخه‌های نفیس خطی کتابخانه: در این نمایشگاه تعدادی از نسخه‌های بسیار نفیس خطی کهن، هنری، علمی، خطوط خوشنویسان، نسخه‌های اصل به خطوط مؤلفان آنها از بیش از هزار سال قبل تا عصر حاضر نگهداری می‌شود که ویژه میهمانان بازدید کننده از کتابخانه است.

۶. گنجینه آثار علمی مکتوب و غیرمکتوب بنیانگذار کتابخانه: در این گنجینه آثار تألیفی آیت الله مرعشی، که در موضوعات مختلف علمی است، همچنین نمونه‌هایی از نسخه‌های چاپی که ایشان آنها را با دست خود حاشیه‌نویسی کرده‌اند، و نیز نمونه‌هایی دیگر از آثار تألیفی چاپ شده ایشان به ضمیمه البسه

که معظم له در نجف اشرف با انجام نماز و روزه استیجاری و حذف یک وعده غذای روزانه خود و کارکردن شبانه در یک کارگاه برنج کوبی فراهم کرده‌اند؛ ۳. بخش دیگری که ایشان از نخستین روز اقامت در قم تا آخرین روز حیات خود در طول هفتاد سال خریداری نموده‌اند، که بخش عمده این گنجینه را تشکیل می‌دهد؛ ۴. بخشی دیگر که متولی کتابخانه در سفرهای بی‌شمار خود به شهرها و روستاهای ایران در طول چهل سال گذشته از سوی والد بزرگوار خود خریداری نموده‌اند، که آن نیز بخش قابل توجهی است و این روند هم اکنون نیز ادامه دارد؛ ۵. بخشی اهدایی و یا وقفی است که از سوی علاقه‌مندان ایشان و دوستان علم و فرهنگ مکتوب به این کتابخانه اهدا شده است.

یادآوری می‌شود که تاکنون تعدادی از نسخه‌های خطی نفیس کتابخانه‌های شخصی برخی از علما و دانشمندان به کوشش تولیت محترم از بازماندگان آنان خریداری گردیده و یا به کتابخانه اهدا نموده‌اند؛ از جمله: کتابخانه‌های شهید ثقة الاسلام تبریزی، ابن یوسف حدائق شیرازی، شیخ محمد امین نجفی فرزند امام جمعه خوئی، بخشی از کتابخانه فیض کاشانی، حاج میرزا محمود طباطبائی بروجردی، سید ریحان الله موسوی، سید محمد حبّّ کوه کمری مؤسس مدرسه حجتیه در قم، سید ابوالحسن کتابی اصفهانی، بخشی از کتابخانه الفت اصفهانی، حاج میرزا محمد ثقفی تهرانی، حاج میرزا مهدی انگجی تبریزی، مهندس سرتیپ عبدالرزاق بُغایری، میرزا عبدالمظیم قریب گرکانی، محسن قریب، حاج میرزا محمود شفیعی اصفهانی، سید عبدالله برهان المحققین سبزواری، اخوان موسوی زنجان، میرزا موسی طیب ساوجی، شریعتمدار بارفروشی (بابلی)، محمد باقر بهاری همدانی، بخشی از نسخه‌های سید مهدی لاجوردی، بخشی از نسخه‌های حاج سید مصطفی صفائی خوانساری، حاج سید احمد مشرف قمی، حاج شیخ محمد هادی تالهی همدانی، میرزا موسی بن فضل الله حسینی همدانی، حاج شیخ حسین عندلیب‌زاده همدانی، سید محمدباقر بروجردی، بخشی از نسخه‌های فخرالدین نصیری امینی، سید محمد موسوی جزایری، آقا میرزا دستیار مرحوم حاجی نوری صاحب مستدرک الوسائل، حاج میرزا محمد ارباب قمی «اشراقی»، شیخ شهید فضل الله نوری (ره)، مجتهدزاده تنکابنی، کتابخانه صاحب قصص العلماء، بخشی از کتب حاج سید علیرضا ریحان یزدی، دکتر خنجی در تهران، باستانی راد، دکتر مفتاح، حاج سید مهدی صدر عاملی اصفهانی، عباس فیض قمی، حاج حیدری اصفهانی، حاج محمدجعفری تبریزی، امام جمعه سابق میناب، حاج میرزا یحیی اصفهانی بیدآبادی، بخشی از کتابخانه سید نعمت الله موسوی جزایری، بخشی از کتابخانه علامه محمدباقر مجلسی که در

و لوازم شخصی آن بزرگوار در آخرین روزهای حیات نگهداری می‌شود و مورد بازدید مهمانان کتابخانه قرار می‌گیرد.

۷. گنجینه نسخه‌های چاپی بسیار کهن: در این گنجینه نمونه‌هایی از نسخه‌های چاپی بسیار کهن و نفیس قرار دارد که مشتمل بر نسخه‌هایی به عربی، فارسی، ترکی، لاتین و ارمنی است، که در سده‌های دهم و یازدهم هجری چاپ شده‌اند؛ از جمله: القانون والنجاح ابن سینا، به عربی، چاپ ۱۹۵۳م؛ تحریر اقلیدس، از خواجه نصیرالدین طوسی، به عربی، چاپ رم ۱۹۵۳م؛ نزهة المشتاق، شریف ادیسی، به عربی، در جغرافی، چاپ رم ۱۹۵۲م؛ و نیز نسخه‌هایی از انجیل به لاتین و ارمنی چاپ سده‌های ۱۶ و ۱۷م؛ تقویم التواریخ، به ترکی، از کاتب چلبی، مؤلف کشف الظنون، چاپ قسطنطنیه، به سال ۱۱۴۳ق؛ جهان نما، به ترکی، از کاتب چلبی، چاپ قسطنطنیه در سده ۱۲ق؛ کلیات سعدی در دو جلد چاپ کلکته هند سال ۱۲۰۵ق / ۱۷۹۱م؛ گلستان سعدی خط اختراعی مقطع ملک‌خان ناظم‌الدوله چاپ لندن ۱۳۰۲ق؛ ترجمه کتاب شرایع الاسلام محقق جلی به زبان روسی در دو جلد از م. الف. کاظم‌بیک چاپ سن پترزبورگ روسیه ۱۸۶۲م؛ ترجمه همان کتاب شرایع الاسلام به زبان فرانسه در دو جلد. از آ. ح. کری فرانسوی چاپ قدیم پاریس؛ مخزن الكنوز المشرقیة ومعدن الرموز الاجنبیة به آلمانی در ادبیات عربی از نیکلاس گونت سیاوشکی در یک جلد بزرگ چاپ وین اتریش سال ۱۸۰۹م؛ فرهنگنامه فرانسه - عربی ROBERT FREKE GOVLD در دو جلد چاپ لندن ۱۸۸۷م؛ ششمین سفرنامه تاورنیه به ترکیه و ایران به انگلیسی چاپ لندن سال ۱۶۷۸م و تعدادی دیگر از نسخه‌های کهن چاپی؛ همچنین شاهنامه فردوسی چاپ بمبئی هند سال ۱۲۷۲ق با تصاویر رنگی دستی. و نیز نمونه‌هایی از نخستین کتابهای چاپ شده در ایران؛ مانند رساله جهادیه، به فارسی، چاپ تبریز، سال ۱۲۳۴ق؛ مآثر سلطانی، به فارسی، چاپ تبریز، سال ۱۲۴۱ق و غیر آنها.

۸. گنجینه نسخه‌های چاپ سنگی نادر و کمیاب: در این گنجینه، نسخه‌های چاپ سنگی نادر و کمیاب به زبانهای فارسی، عربی، ترکی، اردو، ازبکی، تاتاری و... وجود دارد که اوایل سده سیزدهم به بعد در ایران و چند کشور دیگر چاپ شده است و تعداد آنها به دهها هزار جلد می‌رسد.

۹. گنجینه‌های مرکزی کتابهای چاپی فارسی، عربی، ترکی، اردو و غیر لاتین: این گنجینه‌ها به علت گستردگی و حجم بالای کتابهای آن، در حال حاضر صدها هزار مجلد است و در سه طبقه از ساختمان جدید قرار داده شده است. بخش نخست در گنجینه شماره یک و در طبقه دوم ساختمان؛ بخش دوم در گنجینه شماره دو و در طبقه سوم کتابخانه؛ و بخش سوم در گنجینه شماره سوم در طبقه

چهارم کتابخانه قرار گرفته است. گنجایش کتاب در این گنجینه‌ها در مرحله نخست یک و نیم میلیون جلد و در مراحل بعدی با استقرار قفسه‌های ریلی بالغ بر پنج میلیون جلد است.

۱۰. گنجینه روزنامه‌ها و مجلات ادواری: در این گنجینه تاکنون بیش از ۲۵۰۰ عنوان مجله و روزنامه به زبانهای فارسی و عربی و ترکی و اردو (غیر لاتین) وجود دارد که در میان آنها تعدادی از مجلات و روزنامه‌های چاپ سنگی از عصر قاجار و نیز مجلاتی قدیمی چاپ کشورهای اسلامی از صد سال قبل به چشم می‌خورد.

۱۱. گنجینه کتابهای مرجع و قفسه باز: این گنجینه ویژه استفاده پژوهشگران و محققانی است که از مراکز آموزشی کشور و یا مؤسسات فرهنگی معرفی شده و در تالار شیخ طوسی کتابخانه از آن استفاده می‌نمایند.

۱۲. گنجینه فهارس نسخه‌های خطی اسلامی کتابخانه‌های جهان: در این گنجینه فهارس نسخه‌های خطی اسلامی بیش از شصت کتابخانه در جهان، از جمله ایران، به زبانهای مختلف وجود دارد که یکی از گنجینه‌های تخصصی کتابخانه است و در نوع خود از کامل‌ترین و کم‌نظیرترین آرشیوها به شمار می‌آید. همچنین کتابهای علوم کتابداری، اطلاع‌رسانی، کتابشناسی و کتاب پژوهی در این گنجینه مستقر است، که بیشتر مورد استفاده فهرست نگاران نسخه‌های خطی کتابخانه و نیز کارکنان مرکز دائرةالمعارف کتابخانه‌های جهان قرار می‌گیرد.

۱۳. گنجینه کتابهای چاپی و مجلات و روزنامه‌های لاتین: در این گنجینه دهها هزار جلد کتاب چاپی به بیش از چهل زبان خارجی چاپ کشورهای مختلف جهان و نیز بخشی از روزنامه‌ها و مجلات لاتین وجود دارد که تعداد آنها روبه افزایش است. برخی از عناوین موجود در این گنجینه از کتب نفیس و کهن به شمار می‌آیند که سابقه چاپ آنها به صد و پنجاه تا دویست سال قبل برمی‌گردد. البته تعدادی نسخه چاپی کهن لاتین دیگر، که سابقه چاپ آنها به بیش از پنج قرن پیش برمی‌گردد، در گنجینه کتب نفیس و کهن چاپی کتابخانه موجود است.

۱۴. آرشیو کتب ممنوعه: در این مجموعه کتابهای ممنوعه که باعث گمراهی افراد می‌شوند گردآوری شده و از دسترس عموم دور نگاه داشته شده است. تنها محققان و پژوهشگرانی که در نقد و رد آنها بررسی و تحقیق می‌نمایند و مورد تأیید کتابخانه هستند، از این آرشیو استفاده می‌کنند. کتابهای این آرشیو مشتمل است بر کتب گروهکهای ملحد و ضد مذهب، مسلکهای غیر شناخته شده و غیر رسمی و کتبی که بر ضد اسلام و علیه پیامبران و ائمه اطهار (علیهم السلام) نوشته شده باشد.

اشتغال دارند. قبلاً ۲۷ جلد از فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه - که به معرفی یازده هزار مجلد نسخه خطی پرداخته - منتشر شده است. همچنین در سال جاری جلد‌های ۲۸ و ۲۹ و ۳۰ منتشر شده و ان شاء الله بقیه مجلدات آن، که بیش از شصت جلد خواهد رسید، آماده و منتشر می‌شود.

یادآور می‌شود که روند رو به رشد نسخه‌های خطی کتابخانه از محل خریداری و اهدایی در هر سال بیش از ۷۵۰ تا ۱۰۰۰ نسخه خطی است که به گنجینه کتابخانه افزوده می‌شود. بنابراین، آمارهایی که در این گزارش ارائه می‌شود ثابت نیست.

۲۲. بخش بررسی و تنظیم و انتشار آثار علمی مؤسس کتابخانه: این بخش به بررسی و تحقیق و تنظیم و انتشار آثار علمی مؤسس بزرگوار کتابخانه اختصاص دارد، که زیر نظر مستقیم متولی کتابخانه انجام می‌شود. تاکنون یک دوره ملحقات الاحقاق، شامل ۳۶ مجلد، که در کلام و اعتقادات، از منابع اهل سنت، چاپ و منتشر گردیده و در سال ۱۳۷۳ بهترین کتاب سال جمهوری اسلامی ایران در حوزه دین شناخته شد. آن بزرگوار در تألیف این اثر که چهل سال به طول انجامیده است، از حدود پنج هزار عنوان کتاب از کتب اهل سنت استفاده نموده‌اند. در بیروت نیز این اثر برای دومین بار چاپ و منتشر گردیده است. تألیفات مؤسس کتابخانه بیش از ۱۵۰ کتاب و رساله است؛ درباره موضوعاتی چون: فقه و اصول، کلام، رجال و درایه، انساب، منطق، تفسیر، ادبیات عرب و تاریخ.

۲۳. بخش تصحیح و تحقیق و پژوهش نسخه‌های خطی اسلامی: در این بخش تعدادی از پژوهشگران کتابخانه به تصحیح و تحقیق نسخه‌های نفیس خطی اسلامی می‌پردازند، که تاکنون چاپ و منتشر نشده‌اند؛ و آنها را برای چاپ و نشر آماده می‌کنند. در این بخش تاکنون بیش از ۱۶۰ عنوان کتاب بالغ بر چهارصد جلد در موضوعات گوناگون به عربی و فارسی، تحقیق و چاپ و منتشر گردیده است و فهرست آنها نیز جداگانه منتشر شده است.

۴. مرکز خدمات پشتیبانی اداری

این مرکز دارای بخش‌های گوناگونی به شرح زیر است:

۱. امور مالی: با زیرمجموعه‌ای شامل مسئول امور مالی، ذیحسابی، کارپردازی، تدارکات، مسئول انبار، جمعدار اموال کتابخانه. در این بخش تمامی اسناد هزینه‌ها، اعم از خرید کتاب و ملزومات و تجهیزات، مورد بررسی دقیق قرار می‌گیرد و پس از تأیید ذیحساب و مسئول امور مالی و نهایتاً متولی کتابخانه قابل پرداخت می‌شود. تمامی هزینه‌های جاری و عمرانی کتابخانه در

۱۵. گنجینه اطلسها و نقشه‌های جغرافیایی: در این گنجینه تعدادی از نقشه‌های جغرافیایی قدیم و جدید و اطلسهای کشورهای جهان و نیز منابع و مراجع جغرافیایی و نقشه‌برداری به زبانهای مختلف جمع‌آوری گردیده است. این نقشه‌ها به صورت رول و هر یک در محفظه مخصوص قرار دارد.

۱۶. گنجینه کتابهای چاپی مکرر: این گنجینه اختصاص به کتابهای چاپی مکرر دارد که مورد نیاز کتابخانه نیست و آنها برای شعبه‌های این کتابخانه در شهرستانها اختصاص یافته و به یاری خداوند در چند شهر، از جمله تهران، شعبه کتابخانه دایر خواهد شد. ۱۷. تالار بزرگ شیخ طوسی: این تالار با مساحت ۲۲۰۰ مترمربع اختصاص به بخشهای پژوهشی ویژه دارد که پژوهشگران در قسمتهای مختلف از آن استفاده می‌کنند.

۱۸. بخش ویژه پژوهشگران نسخه‌های خطی و اسناد مکتوب: در این بخش پژوهشگران نسخه‌های خطی تحقیق می‌کنند و معمولاً از مراکز فرهنگی و آموزشی داخل و خارج کشور کتباً معرفی می‌شوند.

۱۹. مرکز قم‌شناسی: مجموعه کتابها یا مقالاتی که درباره قم به زبانهای مختلف نوشته شده در این بخش گردآوری شده و به زودی دوره کامل کتاب انوارالمشعشعین در تاریخ قم که نخستین جلد آن در سالهای دور با چاپ سنگی منتشر شده و دو جلد دیگر آن که چاپ نگردیده است در این مرکز چاپ و منتشر خواهد شد. همچنین کتاب تحفة الفاطمیین فی احوال قم والقمیین به فارسی در دو جلد بزرگ که تاکنون چاپ نشده است به زودی چاپ و منتشر می‌گردد. البته بخش‌هایی از این کتاب در فصلنامه میراث شهاب این کتابخانه آمده است، و نیز کتاب کوچک: وقایع قحط‌سالی قم به فارسی نیز چاپ و منتشر خواهد شد.

۲۰. بخش تبارشناسی: در این بخش بیشترین منابع درباره علم نسب به زبانهای مختلف گردآوری شده و در نظر است به تصحیح و تنظیم و نشر آثار مؤسس کتابخانه بپردازد؛ چرا که در این علم سرآمد بوده‌اند و تألیفات ارزنده‌ای دارند. به یاری خداوند به زودی شرح کتاب عمدة الطالب فی انساب آل ابیطالب (ع) که یکی از آثار ارزنده ایشان است، در چند جلد چاپ و منتشر خواهد شد. ضمناً تاکنون بیش از ۱۰ عنوان از آثار دانشمندان مشهور علم نسب از سوی این کتابخانه چاپ و منتشر گردیده است.

۲۱. بخش فهرست‌نگاری نسخه‌های خطی کتابخانه: در این بخش گروهی از کتابشناسان و نسخه‌شناسان نسخه‌های خطی، که سرپرستی مستقیم آن بر عهده متولی کتابخانه است، به بررسی و تنظیم و نگارش فهرست نسخه‌های خطی موجود در گنجینه کتابخانه

زمان حیات مؤسس و بنیانگذار کتابخانه از سوی ایشان تأمین می‌گردیده است. پس از رحلت معظم له بر حسب تصویب نمایندگان مجلس شورای اسلامی به جز شش تا هفت درصد هزینه‌ها، که از محل کمکهای مردمی و یا متولی محترم تأمین می‌شود، بقیه از سوی دولت تأمین می‌گردد. البته ناکافی است و بایستی در این زمینه چاره‌اندیشی شود، زیرا بخشی از طرحهای تحقیقاتی و پژوهشی به علت عدم اعتبار لازم قابل اجرا نمی‌باشد و کتابخانه را با مشکل جدی مواجه ساخته است.

شایسته یادآوری است که پس از رحلت مؤسس کتابخانه، و در پی تصویب نمایندگان مجلس شورای اسلامی، یک ردیف خاص در بودجه عمومی کشور به کتابخانه اختصاص یافته است که اعتبارات جاری یا عمرانی کتابخانه پس از تنظیم موافقت‌نامه با سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور مشخص و ابلاغ می‌گردد.

۲. بخش‌گزینش و امور کارکنان: این بخش مسئولیت تهیه مقدمات گزینش افراد را در صورت نیاز کتابخانه تا مراحل تأیید به عهده دارد. همچنین امور مربوط به کارکنان کتابخانه بر اساس طرح طبقه‌بندی مشاغل مصوب وزارت کار و امور اجتماعی، تعیین گروه و پایه شغلی هر فرد بر عهده این بخش است که پس از تأیید متولی ابلاغ می‌گردد. نیز تنظیم فهرست ساعات اضافه کاری یا کسری کار کارکنان، ساعت و روزهای مرخصی و ارائه آن به امور مالی از جمله وظایف بخش‌گزینش است. تمامی کارکنان کتابخانه مشمول ضوابط و مقررات بیمه هستند و هر کدام بازنشست شوند، تا آخر عمر حقوق خود را دریافت می‌نمایند.

تعداد کارکنان کتابخانه در حال حاضر، با احتساب قراردادیها، ۱۶۰ نفر است، که پس از آغاز به کار ساختمان جدید در صورت تأمین اعتبار لازم این تعداد به ۲۵۰ نفر خواهد رسید.

۳. بخش آموزش: این بخش به منظور ارتقای سطح علمی و تخصصی کارکنان کتابخانه تشکیل شده است. همچنین تدارک سفر افرادی را که به منظور آموزشهای فنی، از قبیل آموزش ترمیم نسخه‌های خطی و اسناد مکتوب، از کشورهای خارج به این کتابخانه می‌آیند بر عهده این بخش است. تاکنون افرادی از کشورهای مختلف در پی امضای تفاهم‌نامه به این کتابخانه آمده‌اند و پس از آموزشهای لازم و اخذ گواهینامه از دست متولی کتابخانه به کشورهای خود مراجعت نموده‌اند. همچنین تاکنون آموزشهای زیر را تعدادی از کارکنان کتابخانه فرا گرفته‌اند: زبان عربی و انگلیسی، اطفای حریق، تندخوانی، تشعیر و تجلید و تذهیب، آموزش نظامی و تیراندازی، دوره آموزش غیرحضوری مدیریت رایانه، روخوانی و روانخوانی قرآن کریم. گفتنی است که چند تن از کارکنان کتابخانه در مسابقات

سراسری قرآن نیز حضور پیدا کرده‌اند.

۴. واحد تعاون و رفاه کارکنان: این واحد دارای یک صندوق قرض الحسنه است که بخشی از سرمایه آن را تولیت کتابخانه و بقیه را کارکنان کتابخانه تأمین کرده‌اند؛ و تاکنون کارکنان توانسته‌اند وامهای ضروری خود را از این صندوق اخذ نمایند.

۵. واحد بهداشت و درمان: این واحد برای مداوای کارکنان کتابخانه و خانواده آنان تشکیل یافته و هرپنجشنبه یک پزشک در کتابخانه به مداوای کارکنان می‌پردازد؛ و چنانچه نیاز به آزمایش پزشکی داشته باشند، هزینه آن از سوی کتابخانه تأمین می‌گردد. ضمناً یکی از خواهران همکار، که خود متخصص زنان و زایمان است، در این زمینه به مداوای همسران کارکنان می‌پردازد.

۶. واحد ورزش و تفریحات سالم: این واحد به منظور تقویت جسم و روح و سلامت کارکنان تشکیل شده و تاکنون تیم فوتبال شهاب از کارکنان کتابخانه شکل گرفته و در چندین دوره از مسابقات جوایزی را دریافت نموده‌اند. همچنین در فصل تابستان از سوی تولیت کتابخانه بلیت شنای تعدادی از کارکنان کتابخانه تأمین می‌گردد.

۷. واحد حمل و نقل و ترابری: این واحد، حمل و نقل محمولات کتابخانه از تهران یا شهرستانهای دیگر به قم و نیز مأموریتهای محوله به کارکنان را برعهده دارد؛ و دارای چندین خودرو است.

۸. بخش ملاقات با کارکنان کتابخانه: این بخش برای ملاقات افراد با کارکنان کتابخانه در نظر گرفته شده است. برای آن که ملاقات‌کنندگان وارد مجموعه نشوند، یک اتاق در تالار ورودی کتابخانه به این امر اختصاص یافته است.

یادآوری می‌شود، طبق تصویب هیئت محترم وزیران در چندسال قبل، کارکنان بخش‌های دولتی می‌توانند با توافق متولی کتابخانه و مسؤول مربوطه بخش دولتی به عنوان مأمور به خدمت تا مدتی در کتابخانه مشغول به کار باشند. تاکنون چند مورد انجام شده و هم‌اکنون نیز ادامه دارد.

۵. مرکز خدمات پشتیبانی اجرایی

این مرکز از چندین واحد و بخشهای مختلف به ترتیب زیر تشکیل گردیده است:

۱. بخش خدمات رایانه‌ای: ویژه مقتضایان استفاده از شبکه‌های داخلی یا خارجی.

۲. مخابرات و شبکه‌های ارتباطی داخلی و بین‌المللی: که مسئولیت برقراری ارتباط افرادی که با کتابخانه از داخل و خارج

تماس می‌گیرند برعهده این بخش است. همچنین کارکنان بخشهای کتابخانه چنانچه در راستای وظایف اداری نیاز به تماس با داخل یا خارج کشور داشته باشند، این بخش ارتباط را برقرار می‌سازد. در این بخش یک دستگاه تلفن مرکزی دیجیتالی با ۲۶۰ شماره داخلی و ده شماره خارجی نصب شده که درخواستهای متقاضیان سریعتر از گذشته انجام می‌شود.

۳. بخش چاپ و انتشارات: این بخش کار آماده‌سازی نسخه‌های تحقیق شده به دست ویراستاران کتابخانه و تسهیلات فنی و چاپ تا آخرین مرحله انتشار را بر عهده دارد؛ و تاکنون بیش از ۱۵۰ عنوان کتاب را در بیش از ۳۷۰ مجلد، به فارسی و عربی، منتشر نموده است. همچنین چاپ و انتشار بروشورها و راهنمای کتابخانه و برگهای تبلیغاتی و نیز چاپ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه و وصیتنامه الهی - اخلاقی مؤسس کتابخانه از وظایف این بخش است.

۴. امور نمایشگاهها: تمامی مراحل اجرایی نمایشگاههایی که کتابخانه در محلهای مختلف برگزار می‌کند، بر عهده این بخش است. تاکنون کتابخانه چند نمایشگاه ویژه برگزار نموده است از جمله ۱- نمایشگاه آثار علمی بنیانگذار کتابخانه به مناسبت هشتمین سالگرد ارتحال ایشان در محل کتابخانه؛ ۲- نمایشگاه نسخه‌های خطی نفیس مزین به خطوط ناموران اسلام از یک هزار سال قبل تاکنون؛ ۳- نمایشگاه ویژه فهراس چاپ‌شده نسخه‌های خطی کتابخانه‌های جهان شامل ۵۰ کشور همزمان با ولادت حضرت فاطمه زهرا (ع) در سال ۱۳۷۴ ش در محل کتابخانه با ۲۰۰۰ عنوان کتاب‌های فهرست؛ ۴- نمایشگاه نسخه‌های خطی نفیس در ساختمان شماره ۲ بهارستان تهران که با استقبال بسیار بازدیدکنندگان مواجه گردید.

۵. امور همایشها: تمامی مراحل برگزاری همایشهای علمی کتابخانه از وظایف این بخش است.

چهارمین همایش بین‌المللی فرسودگی زیست‌محیطی آثار فرهنگی مکتوب با همکاری این کتابخانه و پژوهشکده مرمت آثار فرهنگی - سازمان میراث فرهنگی - سازمان اسناد ملی و سازمان یونسکو با شرکت متخصصانی از کشورهای مختلف در تهران برگزار گردید.

۶. مهمانسرا: این بخش دارای چند اقامتگاه است و برای میهمانان برجسته خارجی در نظر گرفته شده است؛ تا شبها بتوانند با آسودگی به تحقیقات خود ادامه دهند.

۷. رستوران: این بخش به منظور پذیرایی از میهمانان، اعم از داخلی و خارجی، در نظر گرفته شده است. همچنین پذیرایی از

میهمانان همایشها از وظایف این بخش است.

۸. مرکز تأمین و تهیه منابع کتابخانه: نسخه‌های خطی‌ای که تولید محترم کتابخانه انتخاب و خریداری می‌کند و نیز کتابهای چاپی فارسی و عربی و لاتین و نیز مجلات مهم کتابشناسی و کتاب پژوهی و نسخه‌شناسی ذخایر اسلامی چاپ خارج از کشور را این مرکز تهیه می‌کند. بخشی نیز در پی تفاهم‌نامه فیما بین کتابخانه با دیگر کتابخانه‌های بزرگ جهان تأمین می‌گردد. بر اساس مصوبه ۲۰۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی در ۱۴ آذر ۱۳۶۸ / ۵ دسامبر ۱۹۹۰ وزارت ارشاد باید یک نسخه از کتابها و نشریاتی را که در ایران منتشر می‌شود، از ناشران اخذ کند و برای این کتابخانه ارسال نماید.

تاکنون کتابخانه‌های خصوصی بسیاری از علما و محققان به این کتابخانه اهدا گردیده است، اینک برخی از آنها را که هریک بالغ بر چند هزار مجلد بوده است نام می‌بریم: کتابخانه‌های علی هیئت تبریزی، نظام السلطنه مافی، محمد عبده و روحردی، میرزا عبدالعظیم قریب گرکانی، حکمت آل‌آقا، محسن قریب، وحید خورگامی، بادکوبه‌ای تبریزی، سید عبدالله شبستری، شیخ محمدحسین آل طاهر خمینی، سید ابوالقاسم یاسینی، میرزا حسین فقیهی، میرزا مهدی عبائی، حاج شیخ اسدالله نجفی کرمانشاهی، دکتر شمس‌الدین عالمی، آیت‌الله خوانساری، سید عبدالحمید مولانا، حاج ابراهیم انصاری، حاج عبدالامیر آقائی، ذبیح‌الله عبدی، حاج شیخ یدالله خدائی - اسلامی، شیخ وهاب جعفری، دکتر مهدی مشکوة‌الدینی، حاج شیخ ضیاءالدین جوادیه اهری، حاج شیخ محمدرضا کاظمی کرمانشاهی، معتمد گیلانی، آیت‌الله حاج سید مرتضی مرعشی نجفی (برادر بزرگوار مؤسس کتابخانه)، حاج سید علی‌اصغر جزایری، حاج شیخ قوام‌الدین و شنوی، سید حسن نبوی بیرجندی، حاج شیخ جواد تهرانی، سید محمد علی آل سید غفور، سید محمدتقی مرتضوی اصفهانی، سید رضا موسوی‌زاده، شیخ مصطفی فرزانه اصفهانی، سید صادق پیشنمازی، حاج میرزا علی مقبل، آیت‌الله کاظمینی، سربلندی، حاج علی‌اکبر سلدوزی، شریعتمدار تهرانی، نادر حبیب‌زاده، حاج ضیائی گیلانی، رضا جوادزاده، محسن قائمی، شیخ احمد کبیر قمی، محمد فرقانی، سید حسن جزایری، افجه‌ای، سید نورالدین علوی طالقانی، میرزا محمد متقی قمی، میرزا محمد موحدی قمی، حاج سید محمدباقر فاطمی قمی، محمد باقر حسام، حاج مولوی مداح قمی، علی‌اکبر وحیدی همدانی، فاضل نوری اصفهانی، علیرضا پرنیانپور، سید جمال‌الدین میردامادی، مهرآزین، شیخ غلامرضا فقیهی بروجرودی، مقدسی زنجان، ابراهیم ملازاده، شیخ غلامعلی جعفری، حاج رضا کرمی، حاج رسولی، حسن مؤمنی، ایروانی، عرفانی، سید علی‌اصغر موسوی، زرگر وفا، حسنتقی قبادیان،

علی‌اصغری، شیخ محمود محمدی، محمدتقی آل آقا، حاج میرآقا موسوی کماری، حاج مظاهری، صالحی خوانساری، شیخ محمدعلی بهرامی همدانی، غلامحسین کریمی، غلامرضا رحیمی، حاج شیخ رضا سراج، محمد جواد نجفی، محمدعلی توتیا، عبدالحسینی، رضائی، سید ذبیح‌الله موسوی زنجانی، شیخ احمد دانشور، شیخ ضیاءالدین نجفی، شیخ محمد تنکابنی، اسماعیل حسینی، میرزا موسی بن فضل‌الله حسینی همدانی، خانم لیلا بیاتی، شیخ محمدعلی انصاری، دکتر علوی، شیخ محمد صابری، شیخ علی‌پناه اشتهاودی، اخوان بجوانی قره‌داغی، خانم زهرائی، حاج شیخ راضی تبریزی، حاج سید احمد تکیه‌ای، شیخ احمد کافی‌الملکی، سید محمود طباطبائی، سید منیرالدین امامی اصفهانی، شیخ محمد محفوظی، میرزا محمدعلی واعظی قراملکی، حاج سیدعلی زمانی کرمانشاهی؛ تعدادی کتابخانه شخصی از کشورهای خارج که از ذکر نام آنها معذوریم؛ و بسیاری دیگر که ذکر نام یکایک آنان در این نوشتار میسر نیست و بدین وسیله از تمامی بازماندگان آنان سپاسگزاری می‌شود. از خداوند علو درجات آنان را خواستاریم.

همچنین سزاوار است از افرادی که توسط آنان طی سالیان متمادی نسخه‌های خطی و چاپی نفیس بسیاری برای این کتابخانه خریداری گردیده و اینک چهره در نقاب خاک کشیده‌اند، یاد شود؛ آقایان: شیخ حسینعلی کتابفروش، منوچهر زری‌باف، حاج حیدری اصفهانی، شیخ اسدالله اسماعیلیان، حاج محمدجعفری تبریزی، محمدحسین اسدی، اخوان شفیعی اصفهانی، شیخ عبدالرزاق اصفهانی، شیخ مهدی علامه، حاج حسین مصطفوی، محمدی شریبانی، قاسم محمدالرجب بغدادی؛ و نیز تشکر و قدردانی می‌کنیم از آقایانی که هم‌اکنون با این کتابخانه همکاری دارند و نسخه‌های بسیاری به وسیله آنان برای کتابخانه خریداری می‌گردد، به‌ویژه از آیت‌الله حاج سید مهدی لاجوردی قمی که خود از علما و مدرسین و صاحب آثار علمی بسیاری است. ایشان بیش از سی سال است که نسبت به این کتابخانه عنایت داشته و نسخه‌های نفیس بسیاری را برای کتابخانه تهیه کرده است. خداوند بزرگ بیش از پیش به ایشان و دیگران توفیق عنایت فرماید.

۹. بخش لابراتوار عکس و تصویر: این بخش مسئولیت عکس‌برداری از میهمانان و شخصیت‌های بازدیدکننده از کتابخانه را بر عهده دارد. همچنین تهیه تصویر از همایشها و یا نمایشگاههایی که در کتابخانه برگزار می‌گردد. نیز تهیه تصاویر سالگرد ارتحال بنیانگذار کتابخانه و امور مشابه را بر عهده دارد. این بخش دارای لابراتوار مجهز و دوربینهای جدید عکاسی با تجهیزات کامل است.

۱۰. دفتر فنی گروه مشاوران ساختمانی: این دفتر مسئولیت امور اجرایی ساختمانها و یا تعمیرات اساسی آنها را بر عهده دارد. تعدادی از همکاران با تجربه نیز با این دفتر همکاری دارند.

۱۱. دفتر فصلنامه میراث شهاب: متولی کتابخانه صاحب امتیاز این فصلنامه تخصصی است و زیر نظر هیئت تحریریه هر سه ماه یک بار منتشر می‌شود. این نشریه به مباحثی از این قبیل می‌پردازد: کتابشناسی، کتاب پژوهی، کتابداری، نسخه‌شناسی، نسخه‌های خطی اسلامی، گزارش سفرهای علمی پژوهشگران کتابخانه به خارج از کشور، اخبار داخلی کتابخانه، آمار کتابخانه، فهرست نسخه‌های نفیس خریداری شده در هر فصل، چاپ برخی آثار مؤسس بزرگوار کتابخانه، آمار کتابهای منتشر شده از سوی کتابخانه در هر فصل، معرفی کتابخانه‌های جهان.

۱۲. دفتر تهران: برای تسریع در امور جاری کتابخانه، دفتری در تهران فراهم شده و نمایندگانی از سوی کتابخانه در آن مستقرند. مسئول این دفتر در امور جاری کتابخانه در تهران فعالیت دارد.

۱۳. دفتر ترجمه: این دفتر به منظور ترجمه نامه‌های انگلیسی، آلمانی، فرانسه، عربی، ایتالیایی، روسی و... در نظر گرفته شده است. ۱۴. دفتر طرح و برنامه: این دفتر اختصاص به بررسی طرحها و برنامه‌های پیشنهادی از سوی کارکنان یا مراجعان و صاحب‌نظران دارد که پس از نهایی شدن به دفتر متولی تحویل می‌شوند تا ایشان تصمیم‌گیری نمایند.

۱۵. امور مربوط به شعب کتابخانه: تاکنون چندین پیشنهاد در مورد تأسیس شعب کتابخانه در شهرستانهای مختلف به کتابخانه ارائه گردیده است. پس از بررسی و موافقت متولی کتابخانه ان‌شاءالله در آینده به تدریج راه‌اندازی خواهد شد. بسیاری از کتابهای چاپی مکرر در یک گنجینه ویژه برای ارسال به این شعب استقرار یافته که در آینده بین آنها توزیع خواهد شد. پیش‌بینی می‌شود این روال با استقبال بسیار روبه‌رو شود.

۱۶. واحد فنی تأسیساتی: این واحد دارای دو بخش است: الف) تأسیسات برق و تلفن و سیستمهای مخابراتی و حفاظتی مدار بسته. در حال حاضر حجم برق مصرفی این کتابخانه یک مگاوات و نیم است. این بخش نیز دارای ژنراتور قوی برق است که در صورت قطع برق سراسری، برق کتابخانه را تأمین می‌کند؛ ب) تأسیسات فنی موتورخانه و سیستمهای سرد و گرم و تجهیزات وابسته به آنها. در این بخشها مسئولان مجرب مشغول به کارند و دمای تمامی بخشهای ساختمان را - که باید بین ۱۸ تا ۲۴ درجه سانتیگراد باشد - و نیز رطوبت هوا را کنترل می‌نمایند. همچنین در موتورخانه مرکزی تجهیزات عظیم آب شیرین‌کن نصب گردیده که در تمامی ساختمان

مجموعه‌های انتخابی؛ ۳. ثبت مجموعه‌های رسیده؛ ۴. اعلام وصول؛ ۵. بررسی و وجین؛ ۶. آماده‌سازی؛ ۷. رده‌بندی؛ ۸. فهرست‌نویسی؛ ۹. برگه‌آرایی؛ ۱۰. برنامه‌نویسی بانکهای اطلاعاتی؛ ۱۱. تایپ، تصحیح و اطلاعات پژوهشی کتابشناختی؛ ۱۲. مدیریت شبکه رایانه؛ ۱۳. خدمات فنی و کتابی؛ ۱۴. آموزش کتابداری؛ ۱۵. اطلاع‌رسانی. این واحد نیز به شبکه‌های رایانه‌ای بین‌المللی «اینترنت» متصل است و پژوهشگران می‌توانند از منابع موجود این کتابخانه در دیگر کتابخانه‌های جهان و بالعکس بهره‌گیرند. یادآور می‌شود که بخش اعلام وصول وظیفه تحویل کلیه کتابهای چاپی، اعم از خریداری و اهدایی و وقفی، و نیز ثبت آن در دفتر مربوطه و اعلام وصول آنها را بر عهده دارد. اعلام وصول نسخه‌های خطی مستقیماً از سوی دفتر تولید کتابخانه انجام می‌شود.

تاکنون افرادی جهت کارورزی از مراکز مختلف به کتابخانه معرفی و دوره‌های کوتاه کتابداری و اطلاع‌رسانی را طی کرده و در پایان پس از گزارش مسؤول واحد به متولی، دوره کارورزی تکمیلی آنان مورد تأیید قرار گرفته است. این روند هم‌اکنون نیز ادامه دارد. ضمناً برخی از دانشجویان دانشگاهها، رساله خود را پیرامون این کتابخانه تدوین و به استاد خود ارائه داده‌اند، همچنین برحسب موافقت سازمان کتابهای درسی در وزارت آموزش و پرورش یک گزارش چندصفحه‌ای از کتابخانه در کتاب فارسی سال دوم دبیرستان جزء کتب درسی قرار گرفته است که خود موجب آشنایی بیشتر دانش‌آموزان از وضعیت کتابخانه و زحمات و مشقات بنیانگذار کتابخانه می‌باشد.

در هر ساعت از روز آب سرد شیرین در لوله‌های مخصوص شرب جاری است. موتورخانه مرکزی این کتابخانه در نوع خود یکی از کم‌نظیرترین موتورخانه‌هاست که به وسیله مانیتور کنترل می‌شود و مطابق استانداردهای بین‌المللی است.

۱۷. مرکز حفاظت و نگهداری فیزیکی از کتابخانه: این مرکز با مرکز حفاظت ذخایر و منابع کتابخانه تفاوت دارد، زیرا آن مرکز مسئول نگهداری و حفاظت از مجموعه ذخایر و منابع کتابخانه است و این مرکز مسئولیت نگهداری و مقابله با حوادث غیرمترقبه، از قبیل انفجار، سرقت و خرابکاری، را بر عهده دارد. تدابیر و راهکارهایی که برای حفاظت فیزیکی در نظر گرفته شده عبارت‌اند از: ۱. نگهداری شبانه‌روزی قسمتهای ورودی کتابخانه که از افراد با تجربه و زبده استفاده می‌شود؛

۲. نگهداری بخش غربی ساختمان به صورت شبانه‌روزی؛ ۳. آتشنهای هشدار دهنده در مدخلهای ورودی و خروجی کتابخانه برای پیشگیری از سرقت کتاب؛ ۴. نصب ۷۵ دوربین مداربسته تلویزیونی در بخشهای مختلف کتابخانه و کنترل آنها در اتاق کنترل مرکزی. کارکنان این بخش دوره‌های آموزشی لازم را فرا می‌گیرند؛ و دارای بی‌سیم هستند. ۱۸. واحد تعمیرات: تعمیرات فنی کتابخانه بر عهده این واحد است؛ و دارای کارگاههای نجاری، لوله‌کشی، در و پنجره‌سازی است.

۶. مرکز پژوهشهای خدمات فنی کتابداری و اطلاع‌رسانی

این مرکز از بخشهای انتخاب و سفارش، ثبت و اعلام وصول، بررسی و وجین کتابها، آماده‌سازی، فهرست‌نویسی، خدمات فنی، برگه‌آرایی، دبیرشگاه، پژوهشگاه و مرکز رایانه تشکیل گردیده است. این مرکز در سال ۱۳۷۵ به دستور تولید کتابخانه تأسیس و زیر نظر ایشان انجام وظیفه می‌نماید. هدف از راه‌اندازی این مرکز، ایجاد نظام اطلاع‌رسانی متمرکز، پشتیبانی فنی، فهرست‌نویسی استاندارد، مجموعه‌سازی، برنامه‌نویسی و مدیریت شبکه رایانه برای خدمات بهینه آموزشی و پژوهشی است. وظایف این مرکز عبارت است از: ۱. انتخاب کتاب و نشریه بر اساس اصول مجموعه‌سازی؛ ۲. سفارش جدید



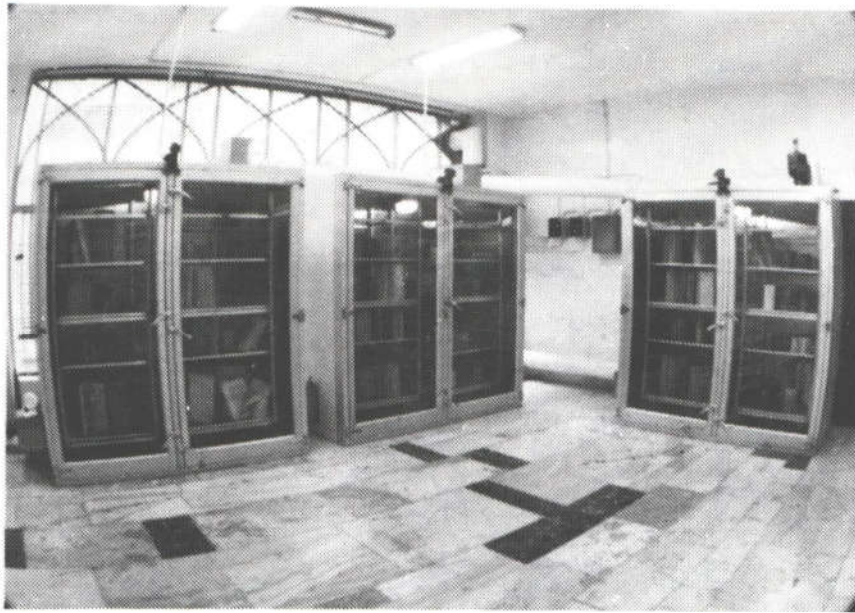
آزمایشگاه ویژه نسخه‌های خطی کتابخانه و تجهیزات پیشرفته

۷. مرکز حفاظت ذخایر و منابع کتابخانه

این مرکز مسئولیت تهیه و اجرای برنامه‌های عملی برای حفاظت و نگهداری از مجموعه ذخایر و اسناد کتابخانه را بر عهده دارد؛ و مشتمل بر چند واحد است:

۱. عملیات آسیب‌شناسی: این بخش دارای یک آزمایشگاه پیشرفته برای شناسایی انواع آسیب‌هایی است که بر کتابها و اسناد وارد می‌شوند. در این واحد تجهیزات فنی جدید، از قبیل میکروسکوپیهای بسیار قوی با دوربینهای حساس برای شناسایی حشرات و قارچ‌های کتابخوار و عکس‌برداری رنگی از نوع آفت وارده به کتاب و بزرگ‌نمایی و چاپ آنها وجود دارد،

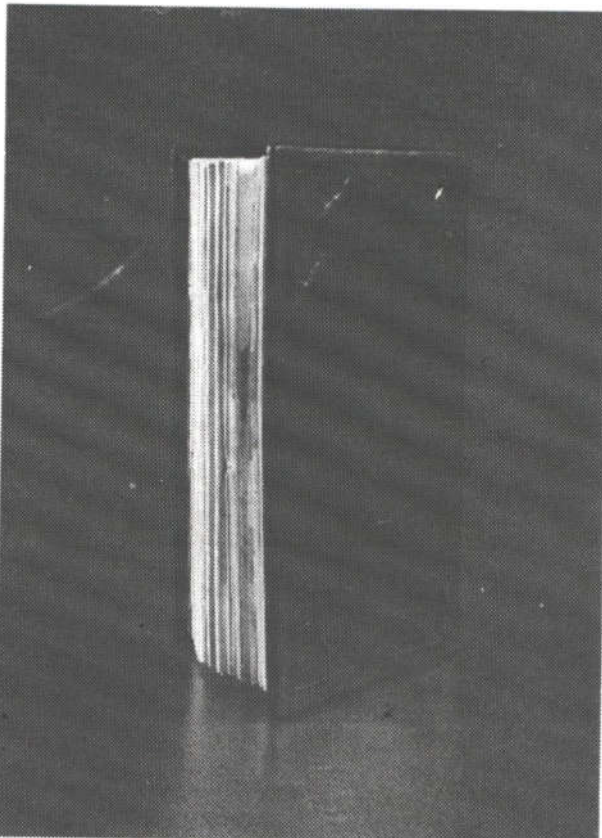
که پس از بررسی و شناخت نوع آسیب، اقدام لازم برای زدودن آن به عمل می‌آید. برخی دیگر از تجهیزات این واحد عبارت‌اند از: ۱. انکوباتور دیجیتال برای محیط کشت رشد قارچها و دیگر آفات؛ ۲. اتوکلاو دیجیتالی؛ ۳. PH متر دیجیتالی برای بررسی مقدار کاغذهای اسیدی؛ ۴. سمپلر متغییر در دو رنج ۱۰۰۰-۱۰۰ و ۱۰-۱.



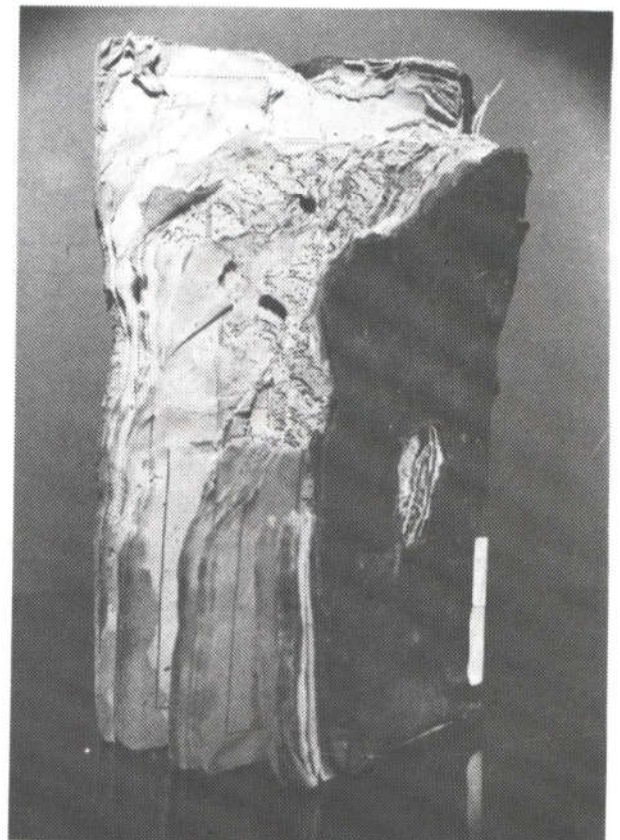
بخش قرنطینه یا بیمارستان کتاب

OE برای استفاده مواد شیمیایی سمی؛ ۵. ترمومتر دیجیتالی برای سنجش حرارت مواد و آب مورد استفاده به منظور رنگ کردن کاغذهای مرمت.

۲. مرکز قرنطینه و آفت‌زدایی کتابها و اسناد: این بخش را بیمارستان کتاب می‌نامند. در این بخش سه اتاقک فلزی بخورده‌ی



همان نسخه آفت‌دیده، پس از ترمیم، در مرکز مرمت و بازسازی کتابهای خطی



یک نسخه خطی آفت‌دیده پیش از ترمیم

پژوهشگران در مسائل اسلامی می‌دهد که به نسخه‌های خطی که در کتابخانه‌های دوردست موجود است، دست یابند. همچنین اطلاعات و داده‌ها از میکروفیلها بر روی دیسکتهای رایانه‌ای با استفاده از اسکنر ویژه نسخه‌های خطی، و ارتباط با کتابخانه‌های داخل و خارج در این مرکز انجام می‌شود. نیز تجهیزات ویژه آرشیوهای نگهداری میکروفیلها و مواد دیداری و شنیداری و سی. دی. رام برای سرویس‌دهی به مراجعان و انتقال مواد به کتابخانه‌های دیگر و آموزش بهینه کارکنان این مرکز از جمله برنامه‌هاست.

در این مرکز نخست از نسخه‌های خطی میکروفیل به صورت ۳۵ میلی‌متری تهیه می‌شود و از روی آن تصویربرداری می‌کنند و پس از جلدسازی به صورت کپی از اصل در می‌آید. در حقیقت، کتاب اصلی یک فیلم و یک تصویر دارد. پژوهشگران فقط از تصویر نسخه‌های خطی استفاده می‌کنند، زیرا استفاده از اصل آنها شرایط ویژه‌ای دارد که همگان آگاهی ندارند و این ثروت ملی باید به نسلهای بعدی منتقل شود. در این مرکز تجهیزات پیشرفته زیر وجود دارد:

۱. دوربینهای جدید میکروفیل‌های ۳۵ و ۱۶ میلیمتری؛
 ۲. تجهیزات اسکنر ویژه کتابهای خطی و رایانه و چاپگرهای مربوطه که پس از اسکن به سی. دی منتقل شده، آن‌گاه بر روی شبکه‌های بین‌المللی قرار می‌گیرد؛ به گونه‌ای که پژوهشگران در گوشه و کنار جهان می‌توانند با رایانه از تصاویر نسخه‌های خطی بهره گیرند؛
 ۳. تجهیزات چاپگرهای لیزری و معمولی که از میکروفیلها تصویر تهیه می‌کنند؛
 ۴. تجهیزات ظهور و ثبوت و پردازش میکروفیلها (پرسور)؛
 ۵. دستگاههای کپی میکروفیل و میکروفیش (دوبلیکتور)؛
 ۶. فیلم‌خوان و یا ریدرهای متعدد میکروفیل؛
 ۷. تجهیزات کامل چاپ عکسهای معمولی، اسلاید، فیلم استریپ و کلیه امکانات کپی‌برداری؛
 ۸. تجهیزات حساسیت‌سنج میکروفیل (دِنسیتومتر)؛
 ۹. تجهیزات برش میکروفیل (کاتر).
- وجود امکانات مدرن میکروگرافی و کارشناسان زبده در این مرکز، قابلیت نگهداری مطمئن و بی‌خطر از اسناد، آسانی و سرعت در بازیابی اطلاعات، صرفه‌جویی در هزینه بایگانی و آرشیو، کنترل بیشتر اطلاعات، صرفه‌جویی در مکان، آسانی تبادل اطلاعات بین مراکز، حفظ تمامیت آرشیو، سازگاری با رایانه‌ها، امکان بازپردازی اطلاعات و پیشگیری از جعل و تحریف سند را امکان‌پذیر ساخته است.
۵. مرکز صحافی و جلدسازی کتابهای چاپی: در این مرکز

پیشرفته خارجی با تجهیزات مربوطه قرار دارد که کار قرنطینه کتابها و اسناد (مکتوب و غیر مکتوب) آسیب دیده را در مدت ۷۲ ساعت انجام می‌دهد. بخشی نیز به زدودن و اسیدگیری کتابها اختصاص دارد. تمامی نسخه‌های خطی و اسناد مکتوب به ترتیب دوره‌ای همیشه ضدعفونی می‌شوند.

۳. مرکز مرمت و بازسازی کتب خطی و اسناد دستنویس: این مرکز یکی از بخشهای حساس و مهم کتابخانه به شمار می‌رود. تعدادی از افراد مجرب نسخه‌های فرسوده و آسیب دیده را ترمیم و بازسازی می‌نمایند؛ و تا آن جا که امکان دارد از روشهای سنتی استفاده می‌نمایند. تجهیزات بسیار پیشرفته نیز در این مرکز وجود دارد که عبارت‌اند از: ۱. میزهای نور ویژه مرمت؛ ۲. دستگاه چمبر یا محفظه رطوبت برای جداسازی کاغذهای به هم چسبیده نسخه‌های خطی و اسناد؛ ۳. دستگاه ویژه زدودن اسید نسخه‌ها؛ ۴. دستگاه پرشورتی بل یا میز مکش مدرن، برای لگه و گرد و غبارزدایی و صاف نمودن سند بدون حرارت؛ ۵. پرسهای حرارتی برای محو نمودن چسبهای مرمت؛ ۶. ماشینهای نازک کردن چرم برای جلدسازی. ماشینهای برش دستی و برقی.

مسئولیت‌های این مرکز نیز عبارت‌اند از: تحویل گرفتن کتابها از گنجینه؛ قرار دادن آنها در اتاقکهای قرنطینه؛ تست کاغذهای اسیدی؛ تعیین میزان فرسودگی و جنس و قطر و رنگ کاغذ؛ رنگ نمودن کاغذی دیگر به وسیله مواد طبیعی برای تهیه کاغذ همرنگ با نسخه‌های خطی یا سند؛ طراحی کاغذ همرنگ با مقدار کاغذی که خورده شده و از میان رفته است.

پس از ترمیم برگها، کار جلدسازی آن از چرمهای طبیعی داخلی آغاز می‌شود، که حسب مورد جلدهای ضربی با نقوش و طرحهای اسلیمی چون ترنج و لچک و کتیبه و یا روغنی رنگین و بوته و یا گل و مرغ و یا جلدهای ساده یک‌لا بدون مقوا ساخته می‌شود.

۴. مرکز میکروگرافی کتابخانه: میکروگرافی در فارسی به معنای ریزنگاری یا ریزپردازی و روشی برای کنستاتره کردن یا فشرده‌سازی اطلاعات است. از آن جا که نسخه‌های خطی میراث فرهنگی است و وظیفه حفاظت از آنها بر عهده همگان است، این واحد نیز در کتابخانه شکل گرفته و هدف از تأسیس آن تهیه میکروفیل از نسخ خطی نادر و نفیس کتابخانه است؛ تا بدین وسیله خدمات دهی ایمنتر و نگهداری بهتر انجام پذیرد. در این راستا تاکنون هر آنچه از نسخه‌های خطی کتابخانه فهرست شده، از آنها میکروفیل و تعدادی تصویر تهیه شده و در گنجینه میکروفیل نگهداری می‌شود. همچنین بیش از چهار هزار حلقه میکروفیل دیگر از نسخه‌های نفیس کتابخانه‌های جهان فراهم شده که وجود آنها این امکان را به

تمامی کتابهای چاپی و عکسی و مجلات و روزنامه‌های مختلف، اعم از فارسی و عربی و لاتین، که نیاز به جلدسازی یا تعمیر دارند، صحتی می‌گردد. تعدادی از کارکنان زبده، که برخی از آنها بیست سال با این کتابخانه همکاری دارند، مشغول به کارند. در این واحد کلیه مراحل جلدسازی، از قبیل تمیز کردن، آزه کردن عطف، دوخت، بدرقه، چسب عطف، برش، گرد کردن، ته کوبی، شیرازه، ململ، شومیز کاغذی عطف، شومیز مقوایی جلد، اندازه گیری، نازک کردن چرم، طلاکوبی عطف جلد انجام می‌شود. همه تجهیزات ضروری، مانند ماشینهای برقی بُرش و پرسهای عظیم برقی، در این مرکز وجود دارد.

۶. واحد اعلام و اطفای حریق: این واحد برای بالا بردن ضریب ایمنی در کتابخانه تشکیل یافته و وظیفه آن پیشگیری از بروز حوادث ناشی از عدم رعایت نکات ایمنی است. در صورت بروز هرگونه حادثه، از قبیل آتش سوزی، تخریب، سیل و زمین لرزه، این واحد وارد عمل می‌شود. اطفای حریق و برقراری امنیت در محل حادثه نیز از دیگر وظایف آن است. این واحد در راستای وظایف محوله، از وسایل گوناگونی، از جمله سیستم خودکار اعلام و اطفای حریق پیشرفته و انواع کپسولهای آب و پودر گازهای مختلف، بهره می‌گیرد. همچنین وظیفه تشکیل تیمهای مختلف و نظارت بر حسن اجرای امور ایمنی را بر عهده دارد؛ و برای حفاظت بیشتر با سازمان آتش نشانی، سازمان آب و شرکت گاز قم هماهنگیهای لازم را انجام می‌دهد.

۸. گنجینه اشیای غیرمکتوب

۱. گنجینه اشیای غیرمکتوب: در این گنجینه اشیای غیرمکتوب، از قبیل فولاد، سکه، تمبرهای قدیمی ایرانی و خارجی، آلبوم عکس‌های قدیمی و چند اسطرلاب، نگهداری می‌شود. جالب‌ترین آن مجموعه‌ای از قفلهای فولادی بسیار قدیمی از چندین سده قبل است که به در مساجد یا مدارس قدیمی تعلق داشته‌اند. همچنین مجموعه‌ای از سکه‌های قدیم قبل از اسلام و بعد از اسلام تا عصر قاجار در بین آنها وجود دارد که ۹۶ قطعه آن در شهر قم در سده‌های مختلف ضرب گردیده است. برخی از این سکه‌ها از طلای ناب و بقیه از نقره و مس‌اند.

۲. آرشیو منابع صوت و تصویر: در این آرشیو تعدادی نوارهای تصویری و دیسکهای رایانه‌ای و نیز نوارهای صوتی

گوناگون که از مراسمهای مختلف و یا مصاحبه‌های اشخاص و از سخنان بنیانگذار کتابخانه در مورد نحوه شکل‌گیری کتابخانه تهیه شده، نگهداری می‌شود.

۳. آرشیو عکس: در این آرشیو عکسهای رنگی و سیاه و سفید قدیمی، به ویژه از عصر قاجار، و نیز از مراسمهای گوناگون که از آغاز به کار کتابخانه تا زمان حاضر برداشته شده نگهداری می‌شود. برای نگاتیوهای رنگی این بخش درجه حرارت انبار ویژه یک درجه سانتیگراد و رطوبت ۳۰ درصد با تغییر ± 5 درصد است؛ و برای نگاتیوهای سیاه و سفید درجه حرارت انبارهای ویژه پنج درجه سانتیگراد و رطوبت ۳۰ درصد با تغییر ± 5 درصد است.

۹. مرکز دایرة المعارف کتابخانه‌های جهان

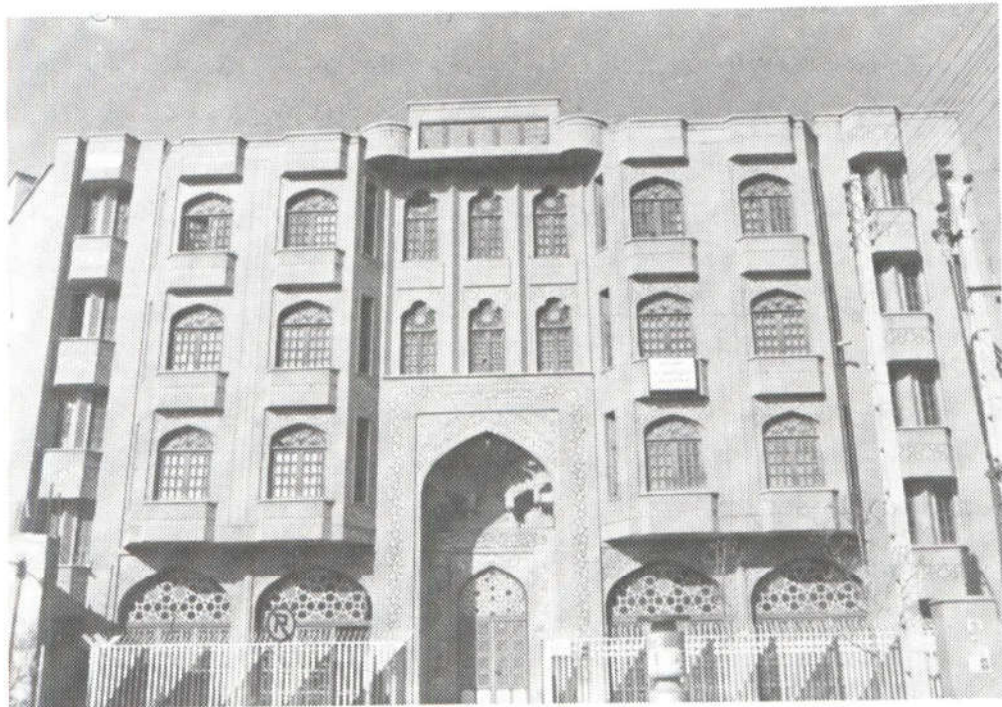
دایرة المعارف کتابخانه‌های جهان، یکی از واحدهای فرهنگی، علمی و پژوهشی کتابخانه است که در آذر سال ۱۳۷۰ به منظور تدوین و تألیف دایرة المعارفی تخصصی درباره کتابخانه‌هایی که دارای مجموعه‌های خطی اسلامی هستند، تأسیس یافته است. هدف از تأسیس چنین مجموعه‌ای از آن جا نشئت گرفته است که مسلمانان و دیگر ملت‌ها از پیشینه فرهنگی و تمدن پر شکوه اسلامی اطلاع دقیقی نداشته، و در مقابل، منبع و مرجعی که جامع و علمی باشد و بتواند آنان را به محل این ذخایر رهنمون سازد در دست نیست.

از این رو، تولیت معظم کتابخانه، که بیش از سی سال واندی



یک اسطرلاب از مجموعه اسطرلابهای کتابخانه، از سده هشتم قمری

مسئولیت این کتابخانه را بر عهده داشته و خود از کارشناسان و صاحب‌نظران بنام ذخایر فرهنگی اسلامی به شمار می‌آیند، بر آن



ساختمان شماره دو کتابخانه که دفتر دایرة المعارف کتابخانه های جهان و دیگر واحدهای کتابخانه در آن مستقر است.

شدند تا امکانات چنین کار
سترگی را فراهم سازند. ایشان
عمری را در شناخت این
مجموعه ها سپری کرده،
و پیوسته همت خود را صرف
تهیه منابع، مراجع، وسایل و
امکانات تدوین دایرة المعارف
کتابخانه های جهان کرده است؛
و هر کجا مقاله، رساله، کتاب و
یا مجموعه ای درباره
کتابخانه ها می یافت، به هر
وسیله ای آنها را فراهم و ذخیره
ساخت؛ تا سرانجام امکانات
مادی و معنوی آن آماده و در
سال ۱۳۷۰ دایرة المعارف
کتابخانه های جهان راه اندازی
گردید. تاکنون اطلاعات و

دانش فنی ساختمانهای کتابخانه های بزرگ جهان عازم چند کشور
شد و در این سفرها تعدادی از نقشه های معماری و سازه های تعدادی
از آنها را با خود به ایران آورد. آنگاه با انتخاب مهندسان و معماران
و کارشناسان مربوطه، هیئت مشاوران کار خود را آغاز و پس از یک
سال و نیم تلاش و استفاده از آخرین دستاوردهای علمی
ساختمان سازی کتابخانه های بزرگ، طرح نهایی آماده گردید.
این ساختمان عظیم در هفت طبقه و با زیربنای ۱۶۰۰۰ متر مربع
ساخته شده و مشخصات آن چنین است:

۱. اسکلت بتونی مسلح و سقفهای دال، که سازه های آن به گونه ای
است که در هر متر مربع هزار و پانصد کیلوگرم بار مفید را تحمل
می کند، زیرا مخازن کتابهای چاپی در طبقات بالا قرار گرفته و
می باید حداکثر مقاومت را داشته باشد؛ و دارای دیواره های برشی ضد
زمین لرزه با ریشترهای ۱-۶ است.
۲. مستقل بودن طبقات، به خصوص تجهیزات هواساز که در هر
طبقه دو دستگاه مستقل هواساز نصب شده است؛ تا چنانچه مشکلی
پیش آید، بقیه بخشها تحت تأثیر قرار نگیرد.

۳. ارتفاع مفید طبقات اداری حداکثر سه متر، و در مخازن کتاب
حداکثر ۲ متر، و تالار همایش حداکثر شش متر.
۴. دارای سیستم تهویه مطبوع از طریق کانالهای مربوطه که دمای
کتابخانه را کنترل می نماید. در مجموعه این ساختمان که مخازن
کتابها در مستطیل آنها قرار گرفته، به هیچ عنوان لوله های سرد و گرم

فیش برداری و استخراج عناوین بسیاری از کتابخانه های جهان از
منابع مختلف، به زبانهای فارسی و عربی و لاتین، انجام شده و بیش از
۱۰۴ هزار شناسه عناوین کتابخانه های گوناگون از صدر اسلام تا
عصر حاضر از تمامی مراکز جهان فراهم شده است. و این کار هم
اکنون نیز ادامه دارد. جدای از تهیه شناسه ها به صورت عام
(کتابخانه هایی که حاوی نسخ خطی اسلامی هستند) کار تفکیک،
تنظیم و الفبایی نمودن این شناسه ها در دست انجام است و برای هر
کتابخانه یک سابقه علمی تشکیل می شود. کتاب درآمدی بر دایرة
المعارف کتابخانه های جهان نیز چاپ و منتشر گردیده است. به یاری
خداوند جلد نخست این مجموعه آماده و به تدریج چاپ و منتشر
خواهد شد. این مرکز خود دارای کتابخانه ای تخصصی است که کتب
کتابداری، کتابخانه ها، کتابشناسی، کتاب پژوهی و نسخه شناسی را
دربرمی گیرد. چنین مجموعه کاملی در این زمینه در دیگر کتابخانه ها
کمتر یافت می شود.

گزارش فنی ساختمان جدید کتابخانه

به علت کمبود مکان مناسب و کثرت روزافزون مراجعان و مشتاقان،
طرح توسعه کتابخانه در دستور کار قرار گرفت و پس از آماده سازی
۲۴۰۰ متر مربع زمین که کنار کتابخانه قدیم قرار دارد، مطالعات آن
آغاز گردید. نخست تولید کتابخانه به منظور بررسی و بهره گیری از

و فاضلاب قرار ندارد و آنها در خارج از این محدوده نصب است.
۵. سیمهای برق و تلفن و کابلهای رایانه‌ها در داخل لوله‌های فولادی و هر یک با رنگ مخصوص خود از زیر سقف کاذب عبور داده شده است.

۶. تمامی مجموعه زیر پوشش سیستمهای اعلام و اطفای حریق قرار دارد؛ به‌ویژه گنجینه‌نسخه‌های خطی و نمایشگاه‌دایمی نسخه‌های خطی مجهز به سیستمهای اعلام و اطفای حریق خودکار است.

۷. درهای مجموعه ضدحریق و از فلزهای مخصوص ساخته شده و مقاومت آن در برابر حریق تا دقایقی ادامه خواهد یافت. البته درهای گنجینه نسخه‌های خطی و نیز نمایشگاه دائمی تفایس کتابخانه و ویژگیهای خاصی دارند که در بخش گنجینه نسخه‌های خطی به آنها اشاره شده است.

۸. مخازن و گنجینه‌ها و بایگانیها، و نیز بخشهای اداری، و بطور کلی مجموعه ساختمان جدید مجهز به تلویزیون مدار بسته است که مرکز آن در اتاق کنترل مرکزی قرار دارد.

۹. برای انتقال کتابها از گنجینه‌ها به تالارهای مطالعه از چهار کتاب‌رسان برقی استفاده می‌شود. البته سیستمهای تله لیفت پیشرفته در چنین مجموعه‌هایی چندان کارایی ندارند؛ و از سوی دیگر، مقرون به صرفه نیستند.

۱۰. برای جلوگیری از سرقت کتاب از آتنتهای هشدار دهنده در ورودیهای کتابخانه استفاده شده است.

۱۱. تمامی دیواره‌هایی که با

محیط خارج کتابخانه ارتباط دارند، مجهز به عایقهای پشم سنگ‌اند؛ تا از خروج هوای داخل ساختمان و یا نفوذ هوای بیرون آن جلوگیری شود؛ و بدین وسیله در سیستمهای دما و سرمادهی صرفه‌جویی گردد.
۱۲. در ورودی ساختمان از فولاد مخصوص و به قطر ده سانتیمتر است که با تزریق پشم سنگ در داخل آن از ورود حرارت و برودت پیشگیری می‌شود. همچنین مجهز به درهای سیکوریت خودکار است.
۱۳. ارتباط طبقات از پنج راهروی پله‌ای ارتباطی و اضطراری

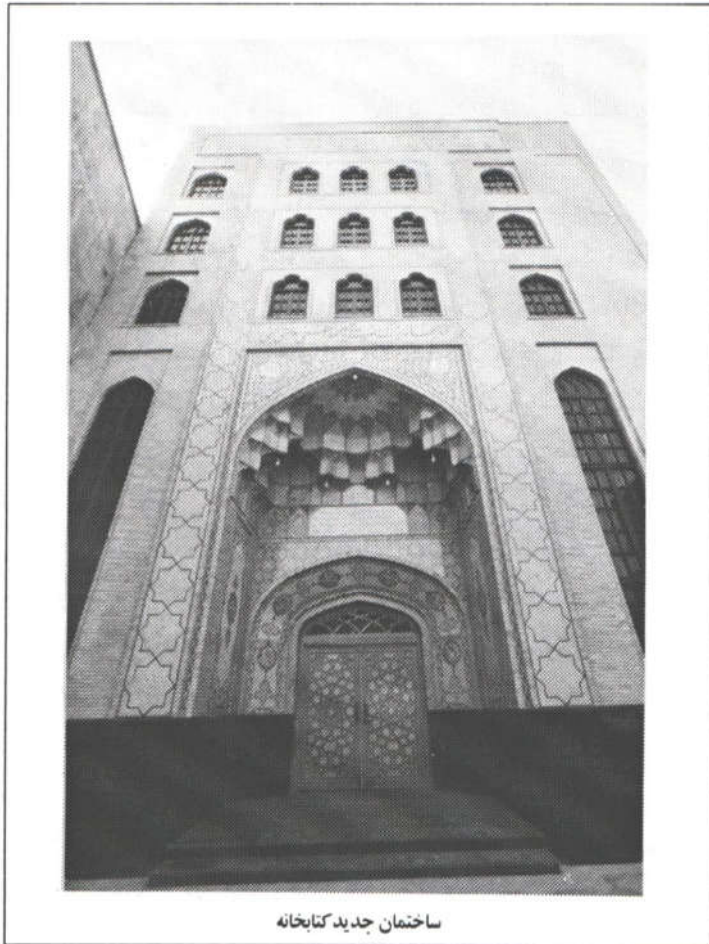
تشکیل شده و به سه دستگاه آسانسور مجهز است که دو تای آنها با ظرفیت هشتصد کیلوگرم به حمل افراد اختصاص یافته، و یک دستگاه دیگر ویژه حمل بار با ظرفیت ۲۵۰۰ کیلوگرم.

۱۴. کلیه سیستمهای حفاظتی فیزیکی، اعم از اعلام و اطفای حریق، جلوگیری از سرقت کتاب و انفجار، از طریق اتاق مرکزی فرمان کنترل می‌شود، که سه اپراتور با دهها مانیتور تمامی بخشهای کتابخانه را زیر نظر دارند.

بخشهای مستقر در ساختمان جدید

۱. زیرزمین منهای (۲): گنجینه نسخه‌های خطی. این گنجینه از لحاظ ایمنی تجهیزات بسیار پیشرفته‌ای دارد. وضعیت دما و سرما و

رطوبت به وسیله تهویه مطبوع از طریق کانالهای مربوطه تنظیم می‌شود. سیستمهای اعلام و اطفای حریق، همچنین طراحی آن، به گونه‌ای است که به هنگام بروز حوادث و بلایای طبیعی - از قبیل سیل، زمین لرزه، انفجار، بمباران، موریانه و کرمهای کتابخوار- هیچ صدمه‌ای به آنها نخواهد رسید. دیواره‌های آن با بتون مخصوص مسلح است و دارای دو بخش است: نخست دیوار اصلی به قطر پنجاه سانتیمتر، سپس یک کانال حفاظتی به عرض یک متر دور تا دور گنجینه ساخته شده؛ دیوار مسلح بعدی به قطر چهل سانتیمتر است. این گنجینه دارای سه در ویژه با مشخصات



ساختمان جدید کتابخانه

فنی مربوطه است: در اول به وزن ۱۵۰۰ کیلوگرم و مجهز به تایمر مخصوص تا کتابدار گنجینه نتواند در غیر وقت اداری در گنجینه را بگشاید. در این در نوعی از فولاد به کار رفته که ضد انفجار و حریق است. در دوم و سوم نیز با مشخصات در اول، لیکن بدون تایمر. سیستمهای اعلام و اطفای حریق گنجینه نیز خودکار است؛ و در صورت بروز آتش سوزی و نبود نگهبانان مربوطه دستگاهها رأساً بدون حضور افراد وارد عمل شده و حریق را مهار می‌کنند. این گنجینه



مهمترین بخش کتابخانه است، که اهمیت جهانی این کتابخانه به دلیل وجود ذخایر موجود در این گنجینه است، لذا از نظر حفاظت فیزیکی بیش از بخشهای دیگر به آن توجه شده است.

۲. نمایشگاه دائمی برخی از نسخه‌های خطی نفیس: نسخ خطی که بیشتر جلد‌های آن از تیماج و یا چرم ساخته شده، در این گنجینه نگهداری می‌شود. لذا حرارت ثابت ده درجه سانتیگراد و رطوبت نسبی پنجاه درصد با تغییر $+3-3$ درصد. گنجینه نسخه‌های عکسی (تصویری) گنجینه نسخه‌های چاپی بسیار کهن، بایگانی کتابهای ممنوعه، بایگانی راکد، موتورخانه مرکزی کتابخانه، محل استقرار تابلوهای اصلی برق کتابخانه که دارای یک مگاوات و نیم برق است. بایگانی عکس و تصویر، که به تصاویر رنگی و غیررنگی قدیم و جدید اعم از تصاویر مختلف بنیانگذار کتابخانه و دیگر شخصیتها و میهمانان برجسته بازدید کننده از کتابخانه اختصاص دارد، دفتر مسئول تأسیسات و برق، اتاقهای هواساز، آبدارخانه، سرویسهای بهداشتی.

۳. زیرزمین منهای (۱): واحد مرمت کتب خطی و اسناد دستنویس، واحد میکروگرافی و ریزنگاری، کارگاه صحافی و جلد سازی کتابهای چاپی و روزنامه‌ها و مجلات، گنجینه میکروفیلم‌های تهیه شده از نسخه‌های خطی و اسناد مکتوب، بایگانی صوت و تصویر گنجینه اسناد مکتوب، موزه اشیای غیر مکتوب، مرکز کنترل مرکزی کل کتابخانه، آزمایشگاه ویژه بررسی آفات نسخه‌های خطی کتابخانه، مرکز مخابرات و اطلاعات، انبار شماره یک و دو ملزومات کتابخانه، نمایشگاه برخی از نسخه‌های بسیار کهن چاپی نفیس، اتاقهای هواساز، آبدارخانه، سرویسهای بهداشتی.

۴. طبقه همکف: مرقد مطهر بنیانگذار معظم کتابخانه که همه روزه نماز جماعت ظهر و عصر و مغرب و عشاء در آن برگزار می‌شود. این مکان، فضایی است که به عنوان نمازخانه کتابخانه در نظر گرفته شده است. دفتر مسئول انبارها و نیز جمع‌دار اموال کتابخانه، تالار بزرگ عمومی ابن سینا ویژه مطالعه کنندگان مجهز به آنتنهای هشداردهنده الکترونیکی پیشرفته برای پیشگیری از سرقت کتاب، و روشنایی مناسب بین ۵۰۰ تا ۶۰۰ لوکس بر مترمربع و بدون سایه، درجه حرارت برابر ۲۱ درجه سانتیگراد در زمستان و در تابستان ۲۴ درجه، رطوبت هوا بین ۴۰ تا ۴۵ درصد و جریان هوای تازه به نسبت دو حجم در ساعت است، تالار بزرگ شیخ مفید ویژه مطالعه کتابهای درسی طلاب حوزه علمیه، مرکز اطلاع‌رسانی رایانه‌ای عمومی، مرکز کتاب‌رسانی به مراجعان، درهای ورودی و خروجی کتابخانه، فروشگاه کتاب، جایگاه استقرار دریافت‌کنندگان کتاب، جایگاه راهنمایان، مرکز تحویل امانات دستی مراجعان، دفتر خدمات حمل و نقل و ترابری، اطلاعات، نگهبانی، مرکز تخلیه کتابهای وارده، بخش اعلام وصول، اتاقهای هواساز، آبدارخانه، سرویسهای بهداشتی، پارکینگهای شماره ۱

و ۲ ویژه کارکنان کتابخانه. این پارکینگها طبق استاندارد الزاماً به منظور پیشگیری از وقوع آتش‌سوزی، خارج از مجموعه قرار گرفته است.

۴. طبقه اول: حوزه متولی و ریاست کتابخانه مشتمل بر دفتر تولیت، دفتر معاون تولیت، دفتر مسئول واحد خواهران، رئیس دفتر متولی کتابخانه، مرکز دایرةالمعارف کتابخانه‌های جهان، گنجینه آثار علمی مکتوب و البسه و لوازم شخصی مؤسس و بنیانگذار کتابخانه، تالار تشریفات، تالار کنفرانس، مرکز قرنطینه و آفت‌زدایی نسخه‌های خطی (بیمارستان کتاب)، دبیرخانه، روابط عمومی و امور بین‌الملل، دفتر مسئول تشریفات، دفتر مسئول خدمات، اتاقهای هواساز، رستوران، کارگزینی و گزینش، دفتر رفاه کارکنان، دفتر امور ترجمه زبانهای خارجی، مراسلات، آبدارخانه، سرویسهای بهداشتی، تالار بزرگ شیخ طوسی یا کانون پژوهش ویژه گروه فهرست‌نگاران نسخه‌های خطی کتابخانه، گروه پژوهشگران و محققان نسخه‌های خطی و کتابهای چاپی، گنجینه فهارس چاپ شده نسخه‌های خطی کتابخانه‌های جهان، گنجینه کتابهای مرجع و سیستم قفسه باز، گنجینه کتب علوم کتابداری، کتابشناسی و کتاب پژوهشی و امور کتابخانه‌ها، مرکز تبارشناسی، مرکز قم‌شناسی، بخش بررسی و تنظیم آثار علمی مؤسس کتابخانه.

۵. طبقه دوم: گنجینه شماره یک کتابهای چاپی غیرلاتین، امور مالی، ذی‌حسابی، تدارکات، کارپردازی، دفتر موقوفات وابسته به کتابخانه، مرکز بهداشت و درمان کارکنان کتابخانه، مرکز بی‌سیم و مخابرات ویژه، گنجینه کتابهای چاپی مکرر، دفتر گروه مشاوران ساختمانی، سردخانه، صندوق تعاون و رفاه، دفتر امور شعب و کتابخانه‌های وابسته، اقامتگاههای ویژه میهمانان برجسته کتابخانه که برای اقامتهای کوتاه‌مدت به‌ویژه میهمانان خارجی که نیاز به استفاده از ذخایر این کتابخانه دارند اختصاص داده شده.

۶. طبقه سوم: گنجینه شماره دو کتابهای چاپی غیرلاتین، دفتر مسئول واحد پژوهشهای کتابداری و اطلاع‌رسانی، بخش ورود اطلاعات کتابی به رایانه‌ها، تالار بزرگ همایشها (آمفی تآثر) که به منظور تبادل افکار و سخنرانیها و مراسم و برنامه‌هایی که از سوی کتابخانه برگزار می‌شود، ساخته شده است، مجهز به عایق سازی صوت ۴۵-۵۰ دسیبل، نورالکتریکی ۵۰۰ لوکس، حرارت هوا ۲۱ تا ۲۴ درجه سانتیگراد و مجهز به پرژکتور و پخش یکسان صدا و تصویر، کانالهای هوا بدون صدا، روشنایی همگانی، امور نمایشگاهها، دفتر مسئول اعلام و اطفای حریق.

۷. طبقه چهارم: گنجینه شماره سه کتابهای چاپی غیرلاتین، آرشیو روزنامه‌ها و مجلات ادواری غیرلاتین، گنجینه کتابهای چاپ سنگی قدیمی، گنجینه کتابها و نشریات لاتین به بیش از چهل زبان، سایت‌های مرکزی رایانه‌ها، فهرست‌نگاران کتابهای چاپی و نشریات غیرلاتین، اتاقهای هواساز، آبدارخانه، سرویسهای بهداشتی.